

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

UYGULAMALI PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BOŞANMANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ TRAVMATİK ETKİSİ

BURAKHAN BARS

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mert AKCANBAŞ

İSTANBUL, 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BOŞANMANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ TRAVMATİK ETKİSİ

BURAKHAN BARS
174101034

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mert AKCANBAŞ

İSTANBUL, 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 174101034
Öğrenci Adı Soyadı	: BURAKHAN BARS
Anabilim Dalı	: PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
Tez Danışmanı	: DR. ÖĞR. ÜYE. MERT AKCANBAŞ
Tezin Başlığı	: BOŞANMANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ TRAVMATİK ETKİSİ

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 20.08.2019	Saati	:
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı, ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU ☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay) ☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDİ		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı, ☐ OY BİRLİĞİ ile REDDEDİLMİŞTİR.			

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	DR. ÖĞR. ÜYE. MERT AKCANBAŞ	
Üye	DOÇ. DR. KORKUT ULUCAN	
Üye	DR. ÖĞR. ÜYE. MERVE ÇEBİ	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi ”adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve doğrularım.

Burakhan Bars

ÖNSÖZ

Öncelikle tez süresince deneyim, bilgi ve tecrübeleriyle bana destek veren tez danışmanım Dr. Sayın Mert Akcanbaş hocama tüm içtenliğimle teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Tezde emeği geçen öğretmen ve arkadaşlarıma ve de anketime katılarak tezime destek veren değerli ailelere ve sevgili çocuklara teşekkürü bir borç bilirim.

Bu araştırmada, boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkisi ve bu etkilerin sonucunda çocukların sosyal, eğitim, ruhi ve davranışsal olarak nasıl bir etki veya değişim yaşadıkları neticelendirilmiştir.

Araştırmamızda, boşanmış ebeveynlerin çocuklarına yaşattıkları tutum ve davranışları, bunların travmatik etkilerini irdelemeye çalıştık. Yapılan mülakatların ve uygulanan anketlerin oldukça açık, kısa ve anlaşılır olmasına özen gösterdik. Çocukların ve ailelerin, mülakatı ve anketi ciddiye almalarının ne kadar önemli olduğunu en uygun bir üslupla dile getirdik.

Yapılan mülakatta ve uygulanan ankette, sorular titizlikle hazırlanmış ve cevaplar ciddi bir şekilde incelenerek kaleme alınmıştır. Her bir başlık kendi içerisinde yalın ve sade olup anlaşılması ve uygulanması açısından kolay bir ifade ile aktarılmıştır.

Burakhan Bars

ÖZET

Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi

Evlilik akdiyle bir araya gelen insanlar zamanla anlaşılamayabiliyorlar. Aralarında tartışma, şiddet, kırıcı, kötü sözler gerçekleşebiliyor. Aldatma, ihanet, şiddet, ekonomik yoksunluk, cinsel problemler, aile baskısı, toplumsal ve bireysel değişim, sosyokültürel çevre, eğitim ve düşünce uyumsuzluğu, madde kullanımı, çocuk yapamamak veya çocuk istememek vb. sebepler boşanma sürecini etkileyen en yaygın faktörlerden olabiliyor. Bireyler artık evliliğin çekilmediğini anlayınca boşanma denilen çareye başvuruyorlar. Boşanma ise çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkıyor. Bu olgudan en ağır nasibini alan çocuklar oluyor. Anne-baba hasreti, ayrılık, özlem, birliktelik algısındaki zedelenme, öz güven, çocuğun eğitim ve sosyal hayatına yansıyor. Bu yansıma çocuğun gelecek yaşantısını ve seçimlerini de olumsuz etkileyebiliyor. Bu etki bir depresyon, bir felaket, savaş veya doğal afetler gibi olmasa da çocuğun dünyasında travmatik etkiler yaratabiliyor. Yıkılan evi yeniden yapabilirsiniz belki ama yıkılan gurur, güven ve sevgiyi yeniden inşa etmek işte bu oldukça zordur. Boşanma, çocuğun zihninde ve duygularında derin izler bırakabiliyor. Anket-mülakat tekniği ve çocukluk çağı travma ölçeği kullanılarak, 100 aile ve 174 çocukla yaptığımız araştırmada görüldüğü üzere, boşanmanın çocuklar üzerinde ağır bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu etki travma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Travma, boşanma, çocuk, anne-baba.

ABSTRACT

The Traumatic Effect Of Divorce On Children

People who come together with a marriage contract may not agree in time. Among them, discussion, violence, offensive, bad words may happen. Deception, betrayal, violence, economic deprivation, sexual problems, family pressure, social and individual change, socio-cultural environment, education and conflict of thoughts substance abuse, not having children or not wanting children, etc. are the most common factors affecting the divorce process. When individuals realize that marriage is no longer sustainable, they resort to a so-called divorce. Divorce is a multi-dimensional phenomenon. And the children have the most swere share of this phenomenon most the longing for parents, separational damage in the perception of topetherness as usell as self confidence are all rellected in children's education and social lives. This reflection can also adversely affect the child's future life and choices. This is not an earthquake, disaster, war or any other disaster, but it can create traumatic effects in the child's world. You may rebuild the destroyed house, but it is very difficult to rebuild the destroyed pride, trust and love. Divorce can leave deep traces in the child's mind and emotions. Using the questionnaire-interview technique and the childhood trauma scale, divorce was found to have a severe effect on children, as seen in our study with 100 families and 174 children.

Key words: Trauma, divorce, child, parents

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
BÖLÜM II	4
2.2. Boşanmanın Tanımı	5
2.3 Boşanmanın Sebepleri.....	7
2.4. Boşanma Kararı Almadan Dikkat Edilmesi Gerekenler	11
2.5. Boşanmanın Etkileri.....	12
2.5.1. Boşanmanın Çocuğa Psiko-Sosyal Etkileri.....	12
2.5.2. Boşanmanın Çocuğun Eğitim Hayatına Etkileri	14
2.5.3. Anne-Baba-Çocuk ve Boşanma	16
2.6. Travma	21
3.1. Araştırmanın Modeli	30
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	30
3.3. Verilerin Toplanması	30
3.4. Kişisel Bilgi Formu	31
3.5. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (ÇÇRTÖ).....	31
3.6. Verilerin Analizi	32
BÖLÜM IV	34
BULGULAR	34
4.1. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisine İlişkin Bulgular.....	34
BÖLÜM VI	51
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	51
6.1. Sonuç.....	51
6.2. Boşanma Süreci ve Sonrasında Travmayı Etkileyen Faktörler.....	53
6.3. Öneriler	55
KAYNAKÇA.....	59
EK1:	64
KİŞİSEL BİLGİ FORMU	64

EK 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği'nin Türkçesi-2.0 (Çeviren: © Vedat Şar).	66
ÖZGEÇMİŞ	67

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Araştırmamızın ana sebebi, boşanma ve çocuk arasındaki ilişkinin deşifre edilmesi ve bu deşifre sonucu çocuğun boşanmadan ne kadar etkilendiğinin ve travmatik etkilerinin olup olmadığının ortaya çıkarılmak istenmesidir. Araştırmamızda yanıt bulmaya çalıştığımız sorular aşağıdaki gibidir:

- Çocuklar boşanma olgusundan olumlu mu etkileniyorlar olumsuz mu etkileniyorlar?
- Eğer olumsuz etkileniyorlarsa bunun sebepleri nelerdir?
- Eğer olumlu etkileniyorlarsa bunun sebepleri nelerdir?
- Bu olumsuz sebepleri nasıl kaldırabiliriz veya nasıl aza indirgeyebiliriz?
- Boşanma öncesi çocuğa nasıl yaklaşılmalıdır?
- Boşanma sonrası çocuğa nasıl yaklaşılmalıdır?
- Boşanma, çocuk üzerinde travmatik bir etki yaratıyor mu yaratmıyor mu?
- Boşanma, çocuklar üzerinde bir travmatik etki yaratıyorsa, bunun önüne nasıl geçebiliriz?
- Eğer boşanma olumsuz bir durumsa; çocuğu, bu enkazın altından (mümkünse) yara almadan ya da en az yarayla nasıl kurtarabiliriz?

gibi soruların araştırmamız nezdinde netliğe kavuşacağını umut ediyoruz.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Boşanma olgusu Türkiye’de günümüzde aşırı yaygın olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynler sudan sebeplerden veya derin yaralar nedeniyle ayrılabilirler. Çocuklar ise henüz küçük yaşta kendilerinden büyük tercihler yapmak zorunda kalabilirler. Çocuğun kimde kalacağı veya kimi tercih edeceği, mahkemenin çocuğu kime vereceği gibi sorular ebeveynleri meşgul ettiği gibi çocukların da temiz zihinlerini bulandırabiliyor.

Durum sadece bunlarla da kalmayarak, boşanmanın etkileri çocuğun hem sosyal hem eğitim hem de gelecek yaşantısına yansıyabiliyor. Taraflar hem annelik hem babalık rolünü üstlenebiliyorlar. Hatta bazı anne-babalar ellerinden gelenin en iyisini yaptıklarını, çocuklarını hiç bir şeye muhtaç etmediklerini, annenin veya babanın yokluğunu

aratmadıklarını söyleyebiliyorlar. Anne-babaların, çocuğun kendi içinde neler yaşadığını tam anlamıyla anlamamanın güç olduğunu kavramakta zorluk çektiğini görüyoruz. Çünkü çocuk bazı şeyleri söyleyemez, ifade edemez ve bazı şeyleri içine atabilir. Bu içe atılanlar zaman içinde ortaya çıkabilir.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkileri adlı çalışmamızda, anne babaların boşanma süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve bu ilerlemeden çocukların olumsuz etkilenecekleri veya etkileneceklerse bile bu etkinin minimize edilmesi gerektiği hedeflenmiştir.

1.3. Hipotezler

- a.** Boşanmanın çocuklar üzerinde travmatik etkisi vardır.
- b.** Anne-baba fakir ise; fakir olan anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında, travmayı daha şiddetli geçirirler.
- c.** Anne-baba zengin ise; zengin olan anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında, travmayı normal düzeyde geçirirler.
- d.** Anne-babanın eğitim düzeyi normalin altında (okumamış, ilkokul-ortaokul mezunu) ise; eğitim düzeyi normalin altında olan anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında, travmayı daha şiddetli geçirirler.
- e.** Anne-babanın eğitim düzeyi normalin üstünde (lise, üniversite, lisansüstü mezunu) ise; eğitim düzeyi normalin üstünde olan anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında, travmayı normal düzeyde geçirirler.
- f.** Anne-baba tartışarak ayrılmışlarsa ve çocuk bunlara maruz kalmışsa; tartışarak ayrılan anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında travmayı daha şiddetli geçirirler.
- g.** Anne-baba anlaşarak ayrılmışlarsa; anlaşarak ayrılan anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında travmayı normal düzeyde geçirirler.
- h.** Anne-baba fakir, eğitim düzeyi normalin altında ve tartışarak ayrılmışlarsa; böyle anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında travmayı daha şiddetli geçirir.
- i.** Anne-baba zengin, eğitim düzeyi normalin üstünde ve anlaşarak ayrılmışlarsa; böyle anne-babaların çocukları, boşanma sürecinde ve sonrasında travmayı normal düzeyde geçirir.

1.3.Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın temel varsayımları şunlardır:

- Örneklem, yapıldığı bölgeyi temsil etmektedir.
- Araştırmada yapılan mülakatta ve uygulanan ankette; sorulan sorulara alınan cevapların, doğru ve samimi cevaplar olduğu kabul edilmiştir.
- Boşanma olgusunun, çocukları olumsuz etkilediği ve bir takım travmatik sebeplerin temelini oluşturduğu düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadaki temel sınırlılıklar şunlardır:

- Bu araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı İstanbul'un Üsküdar ilçesi merkez olmak üzere, İstanbul'un çeşitli ilçelerindeki rasgele seçilmiş 100 boşanmış ailenin çocukları ile sınırlıdır. Toplam çocuk sayısı 174'tür.
- Anket yapılırken alınan cevaplar, anket soruları ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

GENEL BİLGİLER

2.1. Aile Nedir?

Aile, toplumların en küçük sosyal grubudur. Her toplumda kendiliğinden meydana gelmektedir. Ailedeki fertlerin sayısı ve özelliklerinin farklılığından dolayı tek-net bir aile tanımı yapmak oldukça zordur. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre; “ Aile, kan, yasa ve evlilik yolu ile birbirlerine belirli derecede akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir”. Ailede her bir bireyin psikolojik durumları değil genel olarak ailedeki fertlerin arasındaki etkileşim önem teşkil etmektedir. (Gülerce, 2007: s. 15).

Aile içinde bulunduğu ve geliştiği toplum özelliklerinin bir yansımasıdır. Toplumun norm, gelenek, görenek, örf, adet, inanç yargılarını ve genel anlamıyla kültürünü yansıtır. Ailenin kendine has bir yapısı ve işleyiş tarzı vardır. Toplumla dinamik bir alışveriş içerisinde. (Özben-Argun, 2002: s. 18).

Aile toplumun var olan düzeninin temeli ve koruyucusudur. Toplumun kendisini yeniden gerçekleştirmesinde ve üretmesinde önemli rol oynamaktadır. Böylece toplum kendi düzen ve istikrarını oluşturup sürdürebilir. Örneğin, Aile ve Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporunda (2001); aileyi bireylerin cinsel, psikolojik, kültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılama, topluma uyum ve katılımlarını sağlama işlevleri ile tanımlar ve sorumlu tutar. (Gülerce, 2007: s. 13). (Akt. Erginbay, Ş. Yüksek Lisans Tezi).

Kişinin gelişmesinde anne baba tutumlarının büyük öneme sahip olduğu görülür. Kişiliğin ise ilk 0-5 yıl içerisinde şekillendiği, zihinsel gelişimin 2/3'ü ve sinirsel gelişimin 4/5'i bu yıllar içerisinde tamamlandığı varsayılıyorsa, anne babanın vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu anlaşılmalıdır. (Koç, 2003: s. 221).

Çocuğun ailesiyle ve aile üyeleriyle olan ilişkisi onun tüm hayatını etkiler. Bu etki bireyin kendisine, çevresine, tavır, tutum ve davranışlarına karşı olan yaklaşımlarının temelidir. Aile ile çocuk toplumun bir üyesi olduğu bilincine ulaşır. Çocuk bu bilinç ile topluma uyum sağlama biçimlerini kazanır. Ailenin çocuk gelişimindeki en önemli katkıları şu şekilde sıralanabilir. (Yavuzer, 2006: s. 132):

- Aile, çocuğun ölçülü bir hayat nizamı kurabilmesi için ona güven duygusu aşılar.
- Onun sosyal yeterliliğe erişebilmesi için gerekli ortamı hazırlar.
- “Sosyalleşmeyi öğrenebilmesi için kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluşturur”.
- “Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder”.
- Çocuğun hayatında karşılaşılabileceği problemlerle baş edebilmesi için çözüm üretir.
- Toplumdaki uyuma ters düşmemesi açısından çocuğa sözlü ve toplumsal davranış alışkanlıkları kazandırır.
- Çocuğun okulda ve sosyal hayatta başarılı olabilmesi için yeteneklerini bu doğrultuda geliştirir ve uyarır.
- Çocuğun ilgi ve yeteneklerini keşfeder ve gelişmesini sağlar. (Yavuzer, 2006: s. 132).

Yukarıdaki paragraflarda ailenin ne olduğunu, nasıl oluştuğunu, görevlerini ve önemini referanslar eşliğinde anlatmaya çalıştık. Çocuk ailede doğar, büyür ve yetişir. Çocuğun beşikte büyüüp, eşikte koşturmasına kadar doğumdan ölüme annenin ve babanın izleri derin etki bırakır. Boşanma olgusu ve bu olgunun oyuncularını çocukta çeşitli tutum ve davranışlara sebep olacaktır. İşte bu derin izlerden birisi de boşanmanın kendisidir.

2.2. Boşanmanın Tanımı

Bireyler genellikle nikah masasına ömür boyu bir arada yaşamak niyetiyle otursalar da bu birliktelik ömür boyu sürmeyebiliyor. Masada atılan imza boşanma yoluyla anlamını yitirebiliyor. (Bilici, 2014).

Boşanma, ailenin dağılmasıdır. Evlilik akdinin sona ermesidir. Belli bir sürecin bitmesidir. Anlık verilen bir karar değildir. İstenmeyerek yaşanan tatsız bir gerçektir. (Tarhan, 2008).

Evlilik, ölünceye kadar birlikte olmak anlamını taşıyor. Fakat bir takım evlilikler, türlü sebeplerden dolayı ömrün süresi kadar olmayabiliyor. Örf-adet, gelenek-görenek, kamusal ve toplumsal baskılar, çocukların varlığı, aile baskısı, kişinin boşanma kararı almasına engel olamıyor. Nasıl ki evlilik yasal olarak kurulan bir olguysa, boşanma da

yine yasal olarak evliliği sona erdiren bir durumdur. (Özgüven, 2000). (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Boşanmanın birçok nedeni olduğu bilinmektedir. Sonuçları da oldukça ciddi önem taşımaktadır. Bazı eğitimci ve toplum bilimcilere boşanma aileyi dağıttığı gibi toplumun da temelini sarsan bir etki görevi gördüğü kabul ediliyor. Çünkü aile toplumun en küçük birimidir. Ailenin en küçük birimi de çocuktur. Çocuk sarsılırsa toplum sarsılır. (Akyüz, 1993).

Boşanma dediğimiz olgu, hukuki açıdan bireylerin karı-kocalık durumlarının son bulmasıdır. Psiko-sosyal açıdan bakıldığında ise çocuğun gelişimi için gerekli olan tam ailenin parçalanması ve çocuğun gelişiminin olumsuz etkilenmesini kapsayan bir durumdur. (Akyüz, 1993).

Anne-babanın rollerini yerine getirebilmeleri için bir takım kurallara uymaları zorunludur. Öncelikle çocukla uyum içerisinde yaşamak için kendilerinin uyum içerisinde olmaları gerekmektedir. Sevgi, saygı, hoşgörü, güven duygularını ekip yeşertmek sağlıklı ebeveynlerin görevlerindendir. (Akyüz, 1993).

Boşanma, evlilikten beklentilerini karşılayamayan bireylerin yasal yollara başvurarak birlikteliğe son verme durumudur. (Can, Aksu, 2016).

Çiftlerin, zamanla; eğitim, kültürel, ekonomik ve inançsal olarak anlaşılamayacak duruma gelmeleri, uyum sağlayamamaları ve ayrılma kararı almalarıdır boşanma. (Oğurtan, 2011: 14). (Akt: Can, Aksu, 2016)

Basit ifadeyle boşanma, evli olan bir kadın ve bir erkeğin birbirlerinden ayrılması olarak tanımlanabilir. Bu ayrılık sadece iki insanı birbirinden ayırmakla kalmıyor aynı zamanda toplumun temelini oluşturan aile de yıkılıyor. (Bilici, 2014).

Birey, boşanma aşamasına türlü badireler atlatarak gelmiştir. Aniden verilen bir karar olmamakla birlikte uzun bir sürecin neticesidir. Kişi artık mutsuzdur. Eşiyle huzursuzdur. Sırf çocuklarından dolayı veya ekonomik yoksunluktan dolayı evliliğe katlanmak söz konusudur. En ufak bir söz dahi batır hale gelmiştir. Çok basit ikili tartışmalarda bile “

Sen bana şunu yapmıştın, bunu demiştin” gibi eski defterleri açmaya yönelik bir hazır bulunma hakimdir. Durum böyle olunca adına boşanma dediğimiz ayrılma durumu ortaya çıkmaktadır.

2.3 Boşanmanın Sebepleri

İşin içinde farklı bir antlaşmanın olmadığını var sayarsak, kimse boşanmak için evlenmez. Tabi bir takım çatışmalar kişiyi boşanmaya zorlamazsa... Aile içi çatışmalar çiftleri boşanmaya sürüklemekten önce bu çatışmaların altında yatan sebeplere göz atalım.

Evlenen çiftlerin zamanla anlaşamadıklarını, tartıştıklarını, birbirlerine hakaret ve küfür ettiklerini görüyor veya duyuyoruz. Yaşanan bu çirkin olaylar derinleşip artık kişiye ve gündelik hayatına zarar verecek dereceye gelince çiftlerden biri ya da her ikisi boşanma kararı alabiliyor. (Bilici, 2014).

Boşanma kararı, kültürel etmenlerden de etkilenir. Ekonomik düzeyin gelişimi, kadının eğitim seviyesindeki yükseliş, doğurganlık oranının kontrollerle düşürülmesi, kadınların iş hayatına atılması boşanma durumunu etkilemiştir. Şehir hayatındaki karmaşa ve kalabalık, sosyal kontrolü azaltmış ve kişiler evlilik sınırlarının dışına çıkabilmişlerdir. Böylelikle boşanmaların arttığı da söylenebilmektedir. (Arıkan, 1996). (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Boşanmanın birçok sebebi olmakla birlikte en yaygın olanlarını araştırmamızda sunmaya çalıştık. Bunlar; küresel ve toplumsal değişiklikler, gelişen teknoloji, ekonomik koşullar, sosyokültürel çevre ve bireylerin bakış açıları, kişiler arası beklentiler ve kıyaslamalar belli başlı boşanma sebepleri olarak ifade edilebilir. Bu sebepler ayrı gibi gözükse de aslında birbirleriyle bağlantılıdır. (Bilici, 2014).

Bireyi merkeze alan hayat anlayışı, zamanla küresel bir boyut kazanmış ve toplumsal değişikliklere sebep olmuştur. Toplumdaki aile ve değerlere yönelik düzeni sağlayan yasal, ahlaki ve sosyal kısıtlamalar daha da aza indirgenmiş hatta göz ardı edilmeye başlanmıştır. Sosyokültürel değişim geleneksel aile anlayışının dışına çıkarak bireyi farklı aile modellerine özendirmiştir. Evliliğin içeriği, amacı ve işlevi değişmiştir. Yeni aile modelleri ile çocuk sayısı azalmış ya da hiç çocuk yapılmamıştır. Aile kurmanın amacı

toplumsal sürekliliği ve ahlaki değerleri korumak olmaktan çıkıp zevk, heyecan ve haz arayışını tatmin etmek olmuştur. Zor yaşam koşulları her iki eşi de dışarıda çalışmaya mecbur bırakmış ve böylece her iki çift de çalışarak eve yorgun düşmüştür. Bu yorgunluk onların birbirlerine karşı olan sabrını sınamış ve sorumlulukların aksamasına sebep olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklar stresi arttırmıştır. Stres, boşanmayı tetiklemiştir. (Bilici, 2014).

Çocuk yaşıta evlilikle tanışanlar, ailesinde daha önceden boşana görmüş kimseler, küçük yaşıta istismar boşanma riskini arttıran faktörlerdendir. Düşünmeden hareket etmek, dengesiz duygular, sağlıklı iletişim evliliğin saygınlığına zarar vermektedir ve boşanmaya zemin hazırlamaktadır. Bu risk faktörlerinin en büyük sebebi strestir. (Bilici, 2014).

Kadınların ekonomik durumunun iyi olması da boşanmayı hızlandıran etkenlerdendir. Çünkü maddi olarak rahat olan kadın, kocasının sıkıntısını veya hareketlerini çekmek zorunda kalmıyor. Böylece boşanma faaliyetini hızlandırabiliyor. (Bilici, 2014).

Yapılan araştırmalar en büyük boşanma sebebinin aldatmak olduğuna işaret ediyor diyebiliriz. Grant Thornton adındaki bir araştırma şirketinin İngiltere’de yapmış olduğu araştırmada, boşanmanın en büyük aktörü %75 erkektir. Sebebi ise aldatmaktır. Avrupa toplumlarında boşanma oranının yüksek olması aldatmanın da ne kadar yaygın olduğunu bizlere bildirmektedir. Eurostat Avrupa İstatistik Kurumu’nun verilerine göre; evlilik dışı birliktelikten meydana gelen çocukların ülkelere göre oranı; İzlanda’da %64, Fransa’da %55, İngiltere’de %47, Almanya’da %33’tür. (Bilici, 2014). Evlilik dışı meydana gelen çocukların psikolojik durumları, anne-baba sevgisi, paylaşım ve birliktelik yoksunluğu, bu olumsuzlukların gelecek yaşantılarına etkileri ve madde bağımlılığına yatkın olma olasılıkları da ayrı bir araştırma konusudur.

Dini hayatın yetersizliği veya başka sebeplerden dolayı alkol ve madde kullanımı da boşanma sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Alkol tüketiminin boşanmayı tetiklediğini ve tüketen kişinin de boşanmaya daha yatkın olduğu araştırmalarla tespit edilmiştir. Alkolle birlikte eşin istismarı da boşanmayı arttıran sebeplerdendir. (Bilici, 2014).

Ülkemiz, dünya boşanma oranlarının altında olsa da günümüzde hızla bir artış göstermektedir. Bu artışın en büyük sebebinin modern yaşam olduğu düşünülmektedir. Modernitenin getirdiği rahatlık ve sosyal haklar evlilikteki manevi bağı zayıflatmıştır. Çünkü modernite kişinin kendisini merkeze alarak egoist ve ben merkezci bireylerin türemesine sebep olmuştur. Durum böyle olunca kişi kendisinden başkasını düşünmez olmuş ve her şeyi kendi rahatlığı ve isteği doğrultusunda kullanmaya başlar hale gelmiştir. Sorumsuzluk, sabırsızlık ve zorluklara katlanmama isteği boşanma sayısını günden güne arttırmıştır. (Bilici, 2014).

Başka bir unsur ise şiddettir. Televizyon programlarında, akşam haberlerinde sık sık şahit olduğumuz bir olaydır şiddet. Eşler türlü sebeplerden dolayı kavga edip birbirlerine zarar verebiliyorlar. Bu zarar vermeler, bazen ufak tefek morluk veya çiziklerle bazen de ciddi yaralanmalar, kan kayıpları veya ölümle sonuçlanabiliyor. Genel olarak şiddeti erkek, eşine gösteriyor. Gerek erkeğin eğitim yetersizliği, gerek psikolojik rahatsızlıkları gerekse hastalığı veya ekonomik bunalımları erkeği güç gösterisi yaparak rahatlamaya sevk ediyor. Erkek eve alkol alıp gelmiş ise bu durumu daha da kötüye götürebiliyor.

Dobash ve Dobash yaptıkları çalışmada şiddet mağdurlarının %90 kadınlardan oluştuğunu ifade ediyorlar. (Dobash & Dobash 1979). 90 ayrı toplumda araştırma yapmış Levinson'a göre; araştırma yapılan toplumların %85'inde kadınlar kocaları tarafından şiddet görmektedirler. (Levinson, 1990). (Akt: Dişsiz, M. Şahin, N. H. 2008).

Boşanmayı masaya yatıran en önemli sebeplerden biri de cinselliktir. Cinsellik biyolojik, psikolojik, sosyal, kişiler arası ve kültürel yönlü çok boyutlu, zevkli karmaşık bir olaydır. (Gökyıldız, 2002). (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Evlilikteki en önemli olay cinselliğin eşler arasında tatmin edici şekilde yaşanmasıdır. Tatmin edilme karşılanmazsa evlilik çekilmez hale gelebilir. Her ne sebeple olursa olsun sürdürmek de mümkün değildir. Genellikle kocanın iktidarsızlığı veya kadını tatmin etme yöntemlerini bilmeyişi, erken boşalma, ten uyumsuzluğu, istemediği bir kişiyle evlenmek zorunda kalması gibi problemler kadının, doğal olarak erkeğinden soğumasına sebep olmuştur. Böyle bir durumda kadından sabır beklemek veya erkeğine katlanmasını beklemek sağlıklı ve doğru bir beklenti olmaz. (İlbars, 1991). (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Boşanmanın türlerini başlıklar halinde sıralarsak:

- Zina nedeniyle boşanmak
- Hayata kast, kötü ve onur kırıcı davranış sebebiyle boşanmak.
- Suç işlemek ve haysiyetsizlik nedeni ile boşanmak.
- Terk edilmeye dayalı boşanmak.
- Akıl hastalığı sebebiyle boşanmak.
- Evlilik birliğinin sarsılması ile boşanmak. (Aktas, 2011: 24-25). (Akt: Can, Y. Aksu, N. B.).

Boşanmadaki yaygın sebepler aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik sebepler,
- Sosyokültürel farklılıklar veya uyumsuzluk,
- Ailelerin evliliğe karışması,
- Eşlerin birbirlerini ihmal edişleri,
- Aile içi şiddet ve geçimsizlik,
- Zevk farklılıkları,
- Aldatmak, eşlerin ihaneti,
- İletişim problemleri,
- Cinsel tatminsizlik, cinsel problemler,
- Eşlerden birinin veya her ikisinin kendi ailelerine aşırı bağlı olması,
- Eşlerin zayıf karakterli ve pasif olmaları,
- Çocuk olmaması veya çocuk istemek,
- Ekonomik ve eğitim farklılıkları,
- Yaş farklılıkları,
- Erken yaşta evlilik,
- Aile baskısı ve zoraki evlilik,
- Madde ve kumar bağımlılığı,
- Psikolojik ve psikiyatrik rahatsızlıklar; depresyon, panik atak, şizofreni vb.
- Eşlerden birinin yaşam koşul ve standartının değişmesi. (Sucu, 2007: 20). (Akt: Can, Y. Aksu, N. B.).

Boşanmanın farklı bir sebebi de anlamlandıramamaktır. Evliliği anlamlandırmak, dünya hayatını anlamlandırmaktan geçer. Eğer dünya hayatını anlamlandıramazsan, evliliği de

anlamlandıramazsın ve evlilikle ilgili ortak değerlerde buluşamazsın. Sonra dünyanın egoistleşir ve karşıdakinden uzaklaşırsın. (Bilici, 2014).

Boşanmanın sebeplerini ana hatlarıyla özetleyecek olursak, ben merkezci tutum, şiddet, eşlerin birbirlerini aldatması, alkol, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yaşam farklılıkları, boşanmayı netleştiren belli başlı nedenlerdendir. (Bilici, 2014).

Doyumsuzluk, aşırı haz, cinsel yoksunluk, ilgisizlik, sevgisizlik, hakaret, nankörlük, her şeye sahip olabilme isteği, kanaatsizlik, dini inanç boşluğu ve eğitim yetersizliği, modern hayatın zevkleri boşanmanın temelini oluşturan dinamiklerdir.

Boşanmayı meydana getiren sebeplerin hepsi bir aileyi dağıtmaktadır. Dağılan ve parçalanan her iki taraf da bu yıkımın ağırlığını ve travmasını yaşamaktadır. Bu yıkımdan en çok etkilenen ve boşanmanın travmatik etkilerine maruz kaldığına inandığımız çocuklardır. (Bilici, 2014).

2.4. Boşanma Kararı Almadan Dikkat Edilmesi Gerekenler

Çiftlerden birinin veya her ikisinin boşanma kararı almadan önce kendilerine şu soruları sormaları gerekmektedir:

- Evliliğin kurtulması için neler yaptım?
- Elimden gelen her şeyi yaptım mı? İçim rahat mı?
- Beni mutsuz eden sebep evliliğim mi? Bundan kesin emin miyim?
- Boşanma sonrasındaki olaylarla ve yaşantıyla baş edebilir miyim?
- Beni bekleyen problemlere hazır mıyım?
- Çocuk kimde kalacak? Her neticeyi kabullenebilir miyim?
- Çocuk yalnızca benim değil. Bunu kabul ediyor muyum? (Tarhan, 2008).

Boşanacak kişinin yukardaki soruları kendisine sorması gerekir. Bunun yanında, ayrılmasının varsa çocuğuna bir zararının veya olumsuz etkisinin olup olmayacağına dikkat etmesi gerekir. Ayrıldıktan sonra yeterince annelik veya babalık yapabileceğinden emin olması gerekir. İşini, düzenini, sosyal hayatını bu çerçeveler üzerine şekillendirmesi gerekir. Tabi bunlar sorumlu anne-babalar için geçerli ifadeler. Zira anne-baba sorumsuz ise boşandıktan sonra da çocuğunu umursamayabilir. O zaman da hayatını yine kendi

istek ve arzularına göre devam ettirir. Kısacası kişinin her şeyi etraflıca ölçüp biçmesi, tartması ve hesaplaması gerekir. Evlilik nasıl ki ciddi bir kararsa boşanma da onun kadar ciddi bir karardır.

2.5. Boşanmanın Etkileri

Boşanmanın sosyal çevreye, eğitim hayatına, mesleki hayata, gelecek yaşantıya, kişisel duygulara, hayata bakış açısına büyük oranda etkisi vardır. Bunlarda bazılarını inceleyelim.

2.5.1. Boşanmanın Çocuğa Psiko-Sosyal Etkileri

Boşanmanın çocuk üzerinde ciddi etkileri vardır. Bu ciddi etkiler çocuğun çevresindeki ilişkilerine de yansımaktadır.

1960 ile 1970’li yıllarda boşanmaya iyi bir gözle bakılıyordu. Çünkü boşanmayla birlikte, şiddet, kavga, dövüş sona eriyor ve çocuklar da o çirkin olaylara şahit olmaktan kurtuluyordu. 1990’lı yıllardan sonra yapılan araştırmalarda ise boşanmanın çocuğu olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Yani çocuk boşanma sonucu mutlu olamamıştır. Mutlu olmanın yolunun aileden geldiği ve ailenin birlikteliğinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. (Bilici, 2014).

Çocuğun gözü önünde yapılan bütün tartışmalar, çocuğun ruhunda derin izler bırakır. Çocuğun kişilik gelişimini olumsuz etkiler ve çocuğun zihninde bir kaos ortamının oluşmasını sağlar. Bu kaos çocuktaki maddi ve manevi gelişimi engelleyebilir. Çocuk olumsuzluklar içinde bocalar durur. (Bilici, 2014).

Boşanmada en ciddi bedeli ödeyecek olan çocuktur. Öfke, kin, düşmanlık, yetersizlik, sevilmemeye ve suçluluk duygusu bu zamanlarda ortaya çıkar. Çocuk, boşanmanın kendisinden çok süreçten etkilenir. Anne-babanın bunu çocuğa açıklamalarında ve alıştıran söylemlerinde fayda vardır. Çünkü çocuk doğal olarak anne ve babayı birlikte görmüştür ve öyle olmasını da ister. Bu duyguyu saygıyla karşılamamız gerekir. (Tarhan, 2008). Çocuğun bu duygusunu yıpratmadan, alıştıran alıştıran, acele etmeden, boşanmayı onun anlayacağı dilde açıklamak gerekir.

Boşanmadan, çocuklardan çok, ikinci derecede etkilenen kadınlardır. Kadın çocuğundan ayrı ve mağdur kalmıştır. Toplumun bakışına ve çevredeki olumsuz tepkilere maruz kalmıştır. Bütün bu sebeplerden dolayı karar vermeden önce iyi düşünmemiz gerekir ve mümkünse el sıkışarak, anlaşarak ayrılmamız gerekir. Bu hem çiftler için hem de çocuklar için oldukça önemlidir. (Tarhan, 2008).

Boşanma ile ilgili başka bir öngörü de süt çocuklarının boşanmadan daha az zarar gördükleri yönündedir. Süt çocukları taraf da tutmadıkları için genellikle anneye bırakıldığı ifade edilmiştir. (Akyüz, 1993).

Çocukların, boşanma sürecinden çok fazla etkilendikleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Aile, çocuğun sığınağı konumundadır. Bu sığınağın, dağılması, çocukta derin yaralar açmaktadır. Güven, bağlanma, birliktelik ve beraberlik duyguları aşınmaktadır. Çocuk kendini güvende hissedemezse kaygı başlayacaktır. Kaygı, bir çocuğun psiko-sosyal hayatını olumsuz etkileyecektir. Çocuğun yaşayacağı bu süreci manevi bir atmosferle desteklemek gerekecektir. (Bilici, 2014).

Boşanma, sadece çocuğu ve ailesini ilgilendiren bir durum değildir. Her çocuk geleceğin teminatıdır. Yarının büyükleridir. Dolayısıyla bir çocuğun psiko-sosyal yaşantısı aynı zamanda devleti de ilgilendirir. Çünkü her çocuk bir aile ve her aile toplumu oluşturan bir yapıdır. (Bilici, 2014).

Eğer bir çocuğun psiko-sosyal hayatı sağlıklı değilse ailenin de hatta toplumun da psiko-sosyal hayatı tehlikede demektir. Onun için bu zamanlarda çocukların psikolojik hayatını yakından takip etmemizde hem aile hem toplum hem de devlet açısından fayda vardır.

Manevi hayat yoksunu anne-babaların da boşanma sürecine girdikleri tespit edilmiştir. Böyle ebeveynlerde fedakarlık duygusuna rastlamak çok da mümkün görülmeyebilir. Kişi yalnızca kendisine fedakardır. Bu fedakarsızlık çocuğa da yansır. (Bilici, 2014).

Elbette ki boşanmak önce, çiftleri etkilese de en çok çocukta bir yıkım yaratacaktır. Çünkü çocuğun ailesi dağılmış, anne veya baba uzaklaşmış ya da her ikisi çocuğu ortada

bırakıp gitmiş olabilir. Bu durum çocuk için psikolojik problemlere yol açabilir. (Bilici, 2014).

Boşanma ile birlikte ortaya çıkan travma, ebeveynleri ve çocuğu sarsmaktadır. Çocuk ne olup bittiğini anlamaya çalışmaktadır. Evinin neden değiştiğini, anne veya babanın neden evi terk ettiğini, içinde bulunduğu maddi-manevi sıkıntılarını, içine düştüğü durumu, neden bizim başımıza geldi deyişlerini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bütün bu sorulara cevap aramak, çocuğun psiko-sosyal yaşamına zarar verecektir. En kötüsü de çocuğun bu olumsuzluklarla ve bu ani değişimlerle nasıl başa çıkacağını bilmemesidir. Elbette çocuğun psiko-sosyal hayatının zarar görmesi, çocuğun eğitim ve okul hayatına da zarar verecektir. Çocuk eğitiminde başarısız olacaktır. Çünkü okula, kafası dalgın, kafası karışık, morali bozuk gidecektir. (Bilici, 2014).

2.5.2. Boşanmanın Çocuğun Eğitim Hayatına Etkileri

Boşanma, çocuğu en çok da okul döneminde olumsuz etkilemiştir. Çocuk bazı şeyleri anlamaya başladığında taraf tutmaya da başlamıştır. Bazen de her ikisine yani hem anneye hem de babaya güvensiz bir tutum sergileyebilmiştir. Bu dönemde çocuğun okul hayatı olumsuz etkilenmiştir. Çocuk, yalan söyleme, derslere düzensiz gelem, hırsızlık yapma, içine kapanma, hırçınlık, cinsel sapıklık gibi belirtiler gösterebilmiştir. (Akyüz, 1993).

Küçük çocuklara oranla ergenlik dönemindeki çocukların boşanmadan daha az etkilenebildikleri gözlenmiştir. Bu çocuklarda da davranış bozuklukları gibi psikolojik rahatsızlıklar görülmüştür. (Akyüz, 1993).

Sosyal çevre, arkadaşlık, akrabalık, evlilik ve aile hepsi birden yaşamı mutlu eden kaynaklardır. Kişi pozitif kişilerarası ilişkileri başta aile olmak üzere bu grupların içinde öğrenir. Boşanmak bazen sorun çözme yöntemi gibi görünse de bazen asıl problemlerin başladığı yer olarak baş gösteriyor. Sonrasında aile dağılıyor, ailenin dağılmasıyla birlikte çocuğun kişilik gelişimi de dağılmış oluyor. Kısacası çocuğun kişilik gelişimi için ailenin bütünlüğü önemlidir. Bu bütünlük eğitim hayatı için de önemlidir. Nasıl ki aile hayatındaki bütünlük kişilik gelişimini etkiliyorsa, eğitim hayatındaki parçalar da bir

bütün oluşturarak çocuğun kişilik gelişimine hizmet eder. Bu bütünlükten biri zarar görürse bütün sistem zarar görür. (Bilici, 2014).

Anne ve baba ailenin iki temel çınarıdır. Çocuğun eğitim hayatı ve deneyimleri o çınarın altında büyür ve gelişir. O çınarın gölgesi, çocuğun bütün hatalarını, kusurlarını, eksiklerini ve deneyimlerini kontrol eder ve iyileştirir. Bu da çocuğun duygusal gelişimine ve güven duygusuna hizmet eder. Destek görme, onaylama, sevgi-saygı, kabul edilme-kabullenme, güven, dini inanç ailede tecrübe edilir. Özellikle bu kavramlara ilk çocukluk döneminde dikkat etmek gerekir. Bu zamanda ekilenler ileride biçilecek olanlardır. (Bilici, 2014).

Anne-babadan beklenen ayrılmak değil birlikte kalmaktır. Onların birlikteliği, çocuğun duygusal ve bilişsel zekasına hizmet etmelidir. Çocuğuna hayatı öğretmek, kişiliklerini güçlendirmek anne-babanın asli görevleridir. (Bilici, 2014).

Yapılan araştırmalarda cinsiyetin boşanma ile ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak erkek çocuklar boşanmadan daha fazla etkilenmektedirler. Özellikle erkek çocuklar hayata ve çevreye uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Zeka testlerinden zayıf almış ve matematik dersinde başarısız olduğu anlaşılmıştır. Bu çocukların anne, akran ve öğretmenlere karşı daha hırçın oldukları tespit edilmiştir. Boşanmış ve tekrar evlenmiş ailelerde erkek çocuklarının anti-sosyal olduğu gözlemlenmiştir. Kız çocuklarına gelince; onların da ağlamaya, üzölmeye ve modları düşmeye meğilli oldukları belirtilmiştir. Yetişkinliklerinde ise kadınlığa ait rollerini yerine getirmekte güçlük çektikleri tespit edilmiştir. (Bilici, 2014).

Anne-baba arasındaki iletişim çocuğa rol model olarak çocuğun hayatına ve çevresine yansır. Çocuğun çevresini algılamasına ve anlamlandırmasına yardımcı olur. Çocuk, etkiye nasıl tepki göstereceğini öğrenir. Sık sık kavga eden, tartışan, uygunsuz sözler ve hareketler sergileyen ebeveynlerin çocukları bu tavırlardan olumsuz etkilenmektedir. Bu olumsuzluk çocuğun eğitim hayatına ve sosyal çevresine etki etmektedir. (Bilici, 2014).

Dini açıdan da boşanma hoş karşılanan bir durum değildir. Dinen, anne-babalar çocuklarını manevi olarak eğitmekle ve psikolojik sağlıklarını korumakla yükümlüdür. (Bilici, 2014).

2.5.3. Anne-Baba-Çocuk ve Boşanma

Batı toplumlarında aile kavramının geniş anlamlar kazanması bizim toplumumuzun aile anlayışını da etkilemiştir. Günümüzde aile kavramı yerini çekirdek aileden; tek ebeveynli aileye, geniş aileye veya alternatif aileye bırakmıştır. (Bilici, 2014).

Boşanma, sadece kavganın, gürültü-patırtının, şiddetin olduğu ailelerde görülmeyebilir. Dışardan bakıldığında gayet mutlu, huzurlu sanılan aileler de boşanabilmektedirler. Sevgi-saygı, adalet, ölçülü olmak, güven, samimiyet ve iyi niyet artık saflığını yitirmiştir. Anne-baba artık boşanmanın eşiğindedir. (Bilici, 2014).

Çocuklara her açıdan yardımcı olmamız gerekir. Çocuk süreçten olumsuz etkilenir. Öfke, düşmanlık, sevlmeme duyguları gelişir. Çoğu kez yaşananların kendileri yüzünden yaşandığını düşünerek suçluluk duygusuna kapılırlar. Anne-babayı ayrı görmek çocuğu üzer. Zaman zaman ağlayabilir. (Bilici, 2014).

Boşanmanın nadiren de olsa faydalı olduğu durumlar da olmuştur. Özellikle kadınlarda bir rahatlama ve öz güven, hayata tutunma çabası, daha büyük ve zor işlerde başarılı olma gibi değişimler gözlenmiştir. Bu değişim yeni yaşanacak ilişkilere de olumlu yansıyabilmiştir. (Bilici, 2014).

Boşanma, çocuğun bilişsel ve duygusal dünyasında derin yıkımlar yarattığı gibi bazen bu etkilerin görülmediği çocuklar da olmuştur. Genellikle boşanma olumsuz bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de çocuk için. Fakat bazı boşanmaların çocukları olumlu etkilediği de görülmüştür. Çocuk şiddetten, güvensiz ve kavgalı bir ortamdan kurtulmanın rahatlığını ve huzurunu yaşamıştır. (Akyüz, 1993).

Çocuğun ahlaki gelişimi, anne-kız arasındaki ilişki veya baba-oğul arasındaki ilişki çocuğun güven duygusuna katkı sağlar. Bu da güven mekanizmasının oluşmasını sağlar. (Bilici, 2014).

Çocuk için önemli olan anne-babasının kendisine karşı tutumudur. Çocuk sevgi ve şefkat duygusunu bu yaşlarda öğrenir. Boşanma sürecindeki çocuk sevgisiz ve şefkatsiz kalırsa bu çocuğun bütün hayatına etki eder. Birey ailesinde bulamadığı sevgi ve şefkat eksikliğini, vakti geldiğinde bir yetişkinle gidermeye çalışsa da bu bir yere kadar telafi

edilebiliyor. Netice olarak sevgi yoksunluğu ve güven problemi bu eksikliği destekliyor. (Bilici, 2014).

Anne-babanın çocuğuna sosyal, entelektüel olmayı öğretmesi kadar sevgiyi de öğretmesi gerektiği bilinen bir gerçektir. Çünkü sevgi her şeyin başıdır. Her başarının temelinde sevgi vardır. Çocuk bu sevgiyi ailesinden yani anne-babasından alır. Çocuğun yüzüne bakmak, gözleriyle temas kurmak sevginin ve güvenin temelidir. Boşanma ve yaşanan olumsuzluklar çocukla birlikte atılacak böylesine hayati bir temele zarar verecektir. (Bilici, 2014).

Anne ve çocuk arasındaki uyum, çocuğun sosyal ortamda da kendi yaşamında da uyumlu olmasına işaretler. Eğer anne ve çocuk arasında uyum yoksa çocuk kendi içinde ve sosyal çevresinde de uyumsuz olabilir. Bu da çocuğun psikolojik hayatını sıkıntıya sokabilir. Yapılan araştırmalar, boşanmış ailelerin çocuklarının normal çocuklara oranla daha çok psikolojik desteğe ihtiyaçlarının olduklarını ortaya koymuştur. Bu desteği sağlayacak olan çocuğun en yakın dereceden akrabalarıdır. Böylece akrabalar, anne-baba yoksunluğunu, aza indirmeyen bir tutum ve tavır sergileyerek çocuğun içindeki kaygıyı azaltmayı başarabilirler. Bu da çocuktaki güven duygusunun zarar görmemesine hatta pekişmesine sebep olabilir. (Bilici, 2014).

Çocuk, ailesinin parçalanmasıyla kendisini zavallı, aciz güçsüz ve işe yaramaz hissedebilir. Bağlılık ve ihanet gibi duygularla zihni meşgul olabilir. Ailesinin parçalanmasının etkisiyle kimseye güvenmeyebilir ve hayal kırıklığı yaşayabilir. Çocuk korku ve tedirginlik içinde; “ortada mı kaldım, ben kimde kalacağım, bana kim bakacak, annemi-babamı bir daha görecek miyim” gibi duygulara kapılabilir. Çocuk, korku, stres, tedirginlik, öfke, kırgınlık, terkedilme, yalnız kalma, suçluluk gibi duygular yaşayabilir. (Bilici, 2014).

Bir anne-babanın çocuğuna yardımcı olabilmesi için önce kendisine yardımcı olabilmesi gerekir. Kendi yaşam faaliyetlerini yerine getiremeyen, sağlıklı düşünüp, sağlıklı karar veremeyen anne-babalar, çocuklarının hayatları ve gelecekleri hakkında sağlıklı kararlar veremezler. Kendi düşünme yetilerini kaybeden anne-babalar, çocuklarının gelecekleri konusunda iyi düşünemezler. Önce anne-babanın sağlıklı olması, ruh hallerinin iyi olması, bilişsel fonksiyonlarının sağlam olması gerekir ki çocuklarına faydalı olabilsinler. (Bilici, 2014).

Genel anlamda çocuklar, kendilerini ifade etmek ve doğru kavramlar kullanmak yerine hissetmek ve tepki vermek özelliklerini gösterebilirler. Ailedeki kaos ortamı çocuğun aklını karıştırdığı gibi çocuğun hangi olaya nasıl tepki vereceğini de olumsuz yönde etkiler. Hatta çocuk bazı etkilere, hırçın ve huysuz tepkiler verebilir. (Bilici, 2014).

Çocuktaki taze ve temiz beyin o kadar açık ve öğrenmeye müsaittir ki anne-babanın yapması gereken şey çocuğuna gerekli, uygun ortamı sağlamaktır. Anne-baba çocuğa uygun ortam hazırlamak yerine kaos dolu bir ortam hazırlarsa, çocuk bu ortamdan nasibine düşen olumsuz payı maalesef alacaktır. (Bilici, 2014).

Sevgi duygusu, çocuğun gelişimini olumlu etkileyecektir fakat sevgi tek başına yeterli değildir. Sevginin yanında çocuğa verilecek olan, şefkat, güven, öz güven duygularının da aşılması gerekir. Çocuk yaşama sevincini ve yaşamın güzelliğini, dünyanın yaşanmaya değer olduğunu anlaması gerekir. Çocuk bu anlayışı anne-baba arasındaki iletişime bakarak anlayabilir. Anne-baba kendi aralarında tartışıp, çocuğa olumsuz rol-model olurlarsa çocuk bu anlayışı elde edemeyebilir. (Bilici, 2014).

Güven duygusu anne-baba arasındaki güven duygusundan gelir. Birbirlerine güvenmeyen anne-babaların çocuklarına güven aşılması veya güveni öğretmesi imkansız derecededir. Güvensizlik akabinde kaygıyı doğurur. Kaygı, çocuğun hayatını sarıp sarmalar. Anne-baba önce kendi hal ve hareketlerine, tutum ve düşüncelerine dikkat etmeli ve özen göstermelidir. (Bilici, 2014).

Boşanma, aileye bir düzensizlik getirdiği gibi çocuğun küçük dünyasını da dağıtır. Bu dağınıklık stres, depresyon ve kaygıyla devam eder. Çocuğun sağlığı, bilişsel ve duygusal gelişimi tehlikeye girer. Çocuğun aile, okul, arkadaş ve psiko-sosyal çevresi olumsuz etkilenir. IQ testlerinde boşanmış ailelerin çocuklarının seviyesinin diğer çocuklara oranla düşük çıktığı tespit edilmiştir. Çünkü çocuk ailesi içindeki çatışmayı çözememekte ve sürekli zihnini bu kargaşa meşgul etmektedir. Bu da çocuğun derslerindeki başarıyı etkileyerek düşünce yetisini de zayıflatabilmiştir. Kendi problemlerini çocuklarının gözü önünde çözemeyen anne-babalar, çocuklarının hayatlarında karşılaşacakları problemleri nasıl çözeceğine dair öğretide bulunamazlar. (Bilici, 2014).

Ailesinde, kargaşa, şiddet, kavga güvensizlik olan çocuklar kişisel sağlık gelişimlerini koruyamazlar. Stres ve depresyon belirtileri yaşamaya başlarlar. İçkiden, sigaradan, kumardan, aldatmadan ve şiddetten dolayı boşanmış ebeveynlerin çocuklarının içlerine

kalıcı kötülük duyguları yerleşebilir. Bu da çocuğu kendi ikili ilişkilerine yansır. Erkek çocukları olumsuz ve hırçın davranışlar sergilerken, kız çocukları da korkak, kaygılı, kuruntulu ve çekingen davranışlar sergileyebilirler. Hatta çocuklar kendi anne-babasının kendilerine olan sevgilerinden de şüphe duymaya başlayabilirler. (Bilici, 2014).

Boşanmanın bir de bilinçdışı boyutu vardır. Yani çocuk yaşayamadığı veya yaşadığı her olumsuzluğu bilinçdışına iter ve orada depolar. Depolanan bu duygular gün gelir ortaya çıkar. Çünkü bastırılmış her duygu ortaya çıkmaya mahkumdur. Durumun böyle olması çocuğun depresyon semptomları geçirmesine sebep olur. Böylece çocuğun normal yaşamı zarar görür. (Bilici, 2014).

Boşanmış anne-babalar çocuklarına cinsiyet olarak rol-model de olamazlar. Çünkü ayrı yaşayacakları için çocukların onları model olarak tanıması imkanı ellerinden alınmış olacaktır. (Bilici, 2014).

Boşanma, hem çocuk hem ebeveyn için oldukça stresli bir konudur. Eğer çocuk engelli ise bu stres daha da artacaktır. Çünkü engelli çocuğa bakmanın maddi ve manevi yükü daha ağırdır. (Bilici, 2014).

Boşanmış ailelerin çocuklarında; yeme-içme bozukluğu, uyku bozukluğu, madde kullanımı, eğitim kalitesizliği, küçük yaşta hamile kalma, ciddi psikiyatrik hastalıklar gibi riskler de görülmektedir. (Tanner, 2002). (Wertlieb, 2003). (Martinez-Gonzalez, 2003). (Dube ve diğerleri, 2003). (O'Connor, 2000). (Hillis ve arkadaşları, 2004). (Akt: Bilici, 2014).

Boşanmada, anne veya baba ara ara gelip çocuğu görse de bu boşanmanın çocuktaki acısını kapatamaz. Çocuk başından beri anne ve babayı birlikte görmek istemiştir. Yapılan araştırmalarda bazı çocukların ergenlik dönemlerinde babalarıyla yaşamak istedikleri tespit edilmiştir. Yüzde 34'ü babalarıyla yaşamaktan memnun kalmayıp, hayal kırıklığına uğramış ve annelerine geri dönmüşlerdir. Çocukların 5'te 3'ü de annelerinden ve babalarından (özellikle de babalarından) reddedilme duygusu yaşamışlardır. (Bilici, 2014).

“Keşke ağlayıp sızlamasaydım babam beni terk etmezdi” diye suçluluk duygusu geliştirmiş çocuklar da mevcuttur. Boşanmadan sonra çocuklarda kaygı ve saldırganlık görülmeye başlamıştır. Bu kaygı ve saldırganlığı başka duygusal ve bilişsel problemler de devam etmiştir. (Bilici, 2014).

Çocuğun ilkokulu ailesi ve ilk öğretmeni anne-babasıdır. Çocuk olumlu olumsuz bir çok duyguyu anne-babasından öğrenir. Çocuk anne-babadan sadece sevgi, saygı, şefkat, merhamet gibi olumlu duyguları öğrenmez. Aynı zamanda öfke, hırçınlık, asabiyet, sinirlilik duygularını da öğrenir. Öğrenir ki bunlarla başa çıkma yöntemlerini de araştırabilsin... Bu olumsuz duyguları öğrenerek, onlarla başa çıkma yollarını ve sabretme yöntemini de öğrenecektir. Çocuk öfkeyi kontrol etmeyi ve saldırganlığı dizginlemeyi de tecrübe edinecektir. Kendi öfkesini kontrol edip, dizginleyemeyen bir anne-baba, çocuğuna ölçülü olmayı ve adaletli olmayı öğretemez. Çünkü çocuk sadece ailede belli başlı duygu ve kavramları öğrenmekle kalmıyor. Aynı zamanda hayatta kalma ve yaşama eğitimini de öğrenmiş oluyor. Bu o çocuğu içinde yaşayacağı topluma uygun bir birey haline getiriyor. (Bilici, 2014).

Eşler arasındaki olumsuzluk ve anlaşmazlık, anne-babanın ebeveynlik işlevlerine de yansıyabilmektedir. Anne-baba görevlerindeki ve sorumluluklarındaki kalite düşüşü çocuğun hayatına yansıyacaktır. (Bilici, 2014).

Çocuk, anne-babayı model alır. Anne, çocuğun ilk gelişim dönemlerinde önemli rol oynamaktadır. Anne daha çok biyolojik ve psikolojik bir bağ kurmuştur. İlköğretim dönemine gelince de babanın çocuk üzerinde aktif etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Anne-baba ikisi birlikte, çocuğun sosyalleşebileceği doğal bir çevre oluştururlar. Çocuk, o çevrede büyür, gelişir, tecrübe kazanır. (Akyüz, 1993).

Çocuklar anne-babalarını severler ve onları gözlerinde büyütürler. Anne-baba bir çocuk için koruyucu, yıkılmaz, sarsılmaz bir dağ niteliğindedir. Çocuk bu duyguyla sabah uyanır ve akşam uyur. Çocuğun içi huzurlu ve kafası rahattır. Anne-babanın tutum, rol ve davranışları; çocuğun tutum, rol ve davranışlarını oluşturur. Bu da çocuktaki benlik kavramının oluşumuna hizmet eder. Ailenin, çocuğu sarıp sarmalaması, sevmesi, okşaması, ilgi göstermesi çocuğu mutlu eden yaklaşımlardandır. Yani çocuk mutlu olmayı anne ve babanın yanında öğrenir. Böylece çocuk mutlu bir birey olarak yetişecektir. Çocuk mutlu ve sağlıklı olursa, toplum da huzurlu ve sağlıklı olacaktır. Çünkü anne-baba topluma faydalı, huzurlu, sağlıklı, kişiliği olumlu gelişmiş, kıllı birey yetiştirmiş olacaktır. Fakat kendi aralarında mutluluğu yakalayamamış ve sağlıklı iletişim kurmayı başaramamış bireylerin, hem kendileri hem de insanlık adına sağlıklı birey yetiştirmeleri mümkün değildir. (Bilici, 2014).

2.6. Travma

Hayatınızda kalıcı izler bırakan, derin korkular, felaketler, kazalar, çaresizlik anları, güçsüz olduğunuzu düşündüren olağanüstü ruhsal durumlar sizi uzun bir süre tesiri altına alır. Bu tür olaylar, “travma veya travmatik durum” olarak ifade edilir. Kişi ciddi ruhsal yaralar aldığı gibi az da olsa fiziksel yara alması da mümkündür. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir o insan için. Gerginlik, ağrılar, uyku bozukluğu, korkular peşi sıra gelebilir. Bu da kişide depresyona neden olabilir. (Özen, 2017).

Travma, bizim kontrolümüz dışında olan, hayatımızın bir anında gerçekleşen acı verici şiddetli bir olaydır. Aynı zamanda travma bir deneyimdir. O olaya kişinin nasıl tepki vereceğinin deneyimini ifade eder. (Solmuş, 2015).

Her olay her kişide aynı etkiyi yaratmaz. Kimi insanlar bazı olaylara farklı tepkiler verebilirler. Kişinin travma geçirmesi için o olayı yaşamak zorunda değildir. Başkasının yaşadığı bir olayı duyması veya görmesi de onda travmatik bir etki yaratabilir. Kişi bir çıkmazın, çaresizliğin ve korku kapanının içine düşer. Birey bu içine düştüğü durumdan kurtulamaz ve baş edemez hale gelirse; bu, kişide travma sonrası stres bozukluğuna yol açabilir. (Solmuş, 2015).

İnsan yaşadığı olaydan sonra, karar veremez, sağlıklı düşünemez, öfke, korku, üzüntü dolu bir hal ve tavır içerisinde ise travmatize olmuş denebilir. Örneğin; yıllar önce araba kullanmayı öğrenirken yolda kaza yapmanız, bir daha araba kullanmak istememenize sebep oluyorsa travmatize olmuşsunuz demektir. Görüldüğü üzere, yaşamak, yaşanana maruz kalmak veya bir riskin var olabilme ihtimali bile insanın travmatize olmasına sebep olabiliyor. Bu duygularla başa çıkılamazsa kişide travma sonrası stres bozukluğu görülebiliyor. (Solmuş, 2015).

Travma başka kaynaklarda bedene dışardan gelen zarar anlamında kullanılmıştır. 19. Yüzyıl literatüründe travma ruhsal olarak da kaynaklara konu olmuştur. Travma, insanın ruhsal ve bedensel sağlığını derinden sarsan, tehdit eden, yaralayan olayları adlandırmak için kullanılmıştır. (Jones, 2007). (Herman, 2001). (Kocatürk, 2005). (Akt: Özen, 2017).

Travma, insanlık tarihi kadar eski sayılabilir. Bunun sebebi ölümün var olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü ölüm de bir travmadır diyebiliriz. Kötü haber hayatın bir gerçeği ise, iyi haber de yaşana sevincinin bir gerçeğidir. Travma bir kötü haberdir.

Tarvma ile başa çıkmak iyi haberdur. Travma, dile getirilemeyen bir durumdur. Kişi travmayı dile getirerek o korkuyu tekrar yaşamak dahi istemez. Biz hatırlamak istemesek de olayı düşüncelerimize hapsedsek de korku ve dehşet hapsolmayı kabul etmez. Hapis olunamayan her korku ve dehşet gün gelir psikolojik bir sorun olarak ortaya çıkar. (Özen, 2017).

Travma, 1980’li yıllarda travma sonrası stres bozukluğunun açıklanması için DSM üç kitabına konu olsa da travmanın tarihinin 1980’den önce olduğu tahmin edilir. (Özen, 2017).

18. yüzyıl öncesinde travmanın psikolojik olduğu düşünölmüyor, kişide bir rahatsızlık varsa bu kendisinden ileri geldiğı tahmin ediliyordu. Böyle kişilerin ya kişiliklerinin bozuk olduğu ya da biyolojik bir rahatsızlıklarının oldukları kabul ediliyordu. Sorun kişinin kendisindeydi. Kişinin zihnindeki bir problemten kaynaklandığı düşünölüyordu. (Micale, 1989) Jones ve Wessley, 2005). (Akt: Özen, 2017).

Doğal olarak zihnen sağlıklı kişilerin, stresli bir olay yaşasalar da bunun üstesinden geleceğine inanılmıştır. Fransa ile Prusya (1870) arasındaki savaştan çıkan askerlerde bir takım ruhsal sorunların olması bir takım bilim insanının ilgisini çekmiştir. Bunlara “travmatik nevroz” tanısı ileri sürölmüştür. Bu askerlerde savaş öncesi bir sorun olmadığı, savaş sonrasında tepkilerinin azaldığı, savaş öncesinde ilgili oldukları ve keyif aldıkları şeylerle, savaş sonrasında ilgilenmedikleri psikiyatrisler aracılığıyla kaydedilmiştir. TSSB’ nin ölçütlerine de benzer niteliktedir. (Veith, 1977). (Kardiner, 1959). (Norman, 1989). (Akt: : Özen, 2017).

Travma ile ilgili ilk araştırmalar histeri hastalığına yakalanmış kişilerde yapılmıştır. Yapılan bu çalışma travma araştırmalarının zeminini oluşturmuştur. Bu araştırmanın malzemeleri; şiddet, tecavüz ve işkencedir. (Kokurcan, Özsan, 2012).

Savaş gazilerinin sayesinde travmanın belirtilerine ilişkin bilgiler artarken; kadınların evde ve dışarda şiddet, işkence ve taciz görmesi travmanın psikolojik olarak da ruhu etkileyen bir rahatsızlık olabileceğı yönünde çalışmalar ortaya konulmuştur. Cinsel şiddet, istismar ve işkenceye maruz kalan kadınların başından geçen olayı anlatamadıkları ya da çok zor anlatabildikleri anlaşılmıştır. Bu da içten içe travmanın devam etmesine yol açmıştır. (Kokurcan, Özsan, 2012).

1975 yılında Amerikan kadın hareketi ve feminist yaklaşım, kadınlar üzerinde tecavüz araştırması yaparak bunun ruhsal belirtilerini araştırmayı hedeflemişlerdir. Bu araştırmanın sonucunda her dört kadından birinin tecavüze uğradığı ve her üç kadından birinin çocukluğunda cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu da uzmanları travma konusunda daha ciddi araştırmalar yapmaya ve bunun yasal olarak ceza haline gelmesini sağlamaya teşvik etmiştir. Dolayısıyla hem savaştan dönen askerler üzerinde yapılan hem de kadınlar üzerinde yapılan çalışmalardan sonra travmanın literatüre kabulü gerçekleşmiştir. 1980’de Amerikan Psikiyatri Derneği, DSM 3’e travma sendromu konu almıştır. (Özen, 2017).

DSM 3’ de; işkence, depresyon, savaş, doğal afetler, kaza gibi bedene ve ruha tesiri dokunacak her türlü zararlı olay travma olarak adlandırılabilir. (Özen, 2017).

İlk olarak ağır ve zor yaşam koşullarına “travma” adı DSM 3’de verilmiştir. DSM 1’de “Büyük Stres Reaksiyonu” olarak yer almıştır. DSM 2’de ise travma tanımı; yoğun ve baskılı bir olaydan sonra ortaya çıkan belirtilerdir. Bu belirtiler stres sona erdikten kalkacaktır. Eğer stres sone erdikten sonra belirti devam ediyorsa o halde tanı değiştirilmelidir. (Özen, 2017).

Travma zamanla yaşandığı ve geliştiği dönemin siyasi, kültürel ve entelektüel etkisiyle kişi merkezli olmaktan çıkarak olay merkezli duruma geldi. (Özen, 2017). Dolayısıyla bir problemin travma olabilmesi, illa savaş veya tecavüz olması gerektiğinden çok daha öte boyutlara taşındı. Bunun en önemli örneği boşanmış ailelerin çocuklarıyla yaptığımız araştırmada karşımıza çıkan tablodur. Boşanmanın da çocuklar üzerinde travmatik bir etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Travma kavramı yaşadığı toplumun kültüründen ve politik yapısından etkilenmiştir. Dalgalı bir tarihi vardır. Bireyin ruhsal ve bedensel halini sıkıntıya sokan ve tehdit eden her türlü olay travma olarak adlandırılmaktadır. 10. Yüzyıldaki psikanalitik kaynaklar hariç fiziksel travma anlamının dışında başka bir anlamda karşımıza çıkmamaktadır. (Herman, 1997). (Akt: Kokurcan, Özsan, 2012).

Travma 18. Yüzyıl öncesi etkisi olan bir psikolojik rahatsızlık olarak düşünülmemiştir. Eğer bir sorun varsa bu kişinin kendisinden ileri geldiğine inanılmıştır ve kişi kendisi başa çıkacaktır algısı hakim olmuştur. Geçen zaman ve yapılan çalışma ve gözlemler bunun

böyle olmadığını ortaya koymuş ve travma adı altında ciddi belirtileri olan bir psikolojik semptom DSM 3 literatüründeki yerini almıştır. (Kokurcan, Özsan, 2012).

2.7. Travma Anne-Baba-Çocuk İlişkisi

Anne ile sağlıklı iletişim ve ilişki kuramamak bazen farkında olunmasa da kişinin tüm hayatını travmatize altına alabilir. (Solmuş, 2015).

Kişi gerçekten büyük bir felaket yaşamış ya da felaket yaşayan birine şahit olmuş, kişi yaralanmış veya yaralanan birine şahit olmuş, hayatını tehlikeye düşürücü bir durumla karşılaşmış ise travmaya yakalanma riski ciddi oranda yüksektir diyebiliriz. Tepki olarak da çaresizlik, korku, stres gibi tutum ve davranışlar gösterebilir. Çocuklar ise, acayip, tuhaf, kopuk davranışlar sergileyebilirler. (Özen, 2017).

Kişi, stres verici bir etkenle başa çıkmakta zorlanıyorsa orada bir travmadan söz edilebilir. Travma eğer çocukluk çağındaysa yetişkinlik çağına oranla daha derin etki yaratabilir. çocuğun yaşadığı travma kendisine yakın ilişki yaşadığı insanlardan kalmışsa etki daha ciddi olur. İlk ve temel travma olduğu için gelecek yaşantıyı etkilemesi oldukça mümkündür. Çocuğun, çocukluk çağında yaşadığı travma ileride yaşayacağı bir probleme nasıl tepki vereceğini dahi etkileyebilmektedir. (Şar, 2018).

Öncelikle kişiye en yakın kişiler tarafında açılan travmalar çocukta önemli etki yaratmaktadır. Çocuk güvenememe ve korku duyma duygularına kapılabilmektedir. Yine aynı dönemde cinsel istismar ve fiziksel taciz çocuğun ruhunda derin izler bırakabilmektedir. Erken dönem yaşantılarındaki bu problemler zaman zaman farklı durum ve olaylarda kendisini gösterebilmiştir. (Şar, 2018).

Çocukluk çağılarındaki fiziksel, cinsel, istismar travmaları görülebilen ve fark edilebilen travmalar olduğu kadar fark edilmeyen türde de olabilirler. (Şar, 2018).

Çocuk, boşanma öncesi anne-babasından ayrılacak olmanın kaygısını yaşayabilir. Bu kaygı 18 yaşından önce görülür. Belirtilerin dört hafta sürmesi gerekir. Belirtiler aşağıdaki gibidir:

- Anneden ayrılma düşüncesinin ya da beklentisinin, çocukta kaygı, öfke ve problem yaratması.
- Sevdiği kişilerin hastalanacağı veya kaza geçireceği korkusu.

- Odada ve evde tek başına kalamama, yalnız başına uyuyamama, korkulu rüyalar görme.
- Birileri tarafından kaçırılma korkusu veya kaybolma kaygısı.
- Yanında birisi yokken bir yere gidememek.
- Okula gitmekten kaçınma.
- Oyun veya sosyal etkinliklerden uzak durma.
- Özellikle yatmaya yakın huysuzlaşma. (Solmuş, T. 2015).

Anne-babasının boşanması, ebeveynin kaybı, kaza ya da benzeri sebepler çocukta, panik atak, kaygı problemi, ileride depresyon gibi sorunlara yol açmaktadır. (Solmuş, T. 2015).

Çocuğun, anneye ve babaya ihtiyaç duyduğunda, anne ve babanın çocuğun yanında olması, onu koruması, sevmesi, sahiplenmesi ve güvenli bir ortamda olduğunu hissettirmesi çocuğun gelişimi ve hayata olumlu bakışı açısından oldukça önemlidir. (Solmuş, T. 2015). Boşanmanın gerçekleştiği durumda ise çocuk bu imkanı kaybetmiş oluyor.

Birbirlerini seven, saygı gösteren anne babalar, çocuklarına bunu yansıtırlar. Stresle baş edebilen, birbirlerine güvenen ve aralarındaki problemi doğru ve sağlıklı yöntemlerle gidermeyi deneyen anne babalar çocuklarına rol model olan anne babalardır. Çocuk, anne ve babasına bakarak kendi kişiliğini şekillendirecektir. Bu şekillendirme yalnızca anne ve babanın birlikte olması ile mümkündür. Anlattığımız bu durum tam tersi olursa; anne-baba kavga edip, terör estirirse çocuk buna şahit olacak ve travmatize olacaktır. (Solmuş, T. 2015).

Anne-baba arasındaki kavga ve şiddet içerikli davranışlar, çocukta ters etki yapar. Çocuğun sosyal ve duygusal dünyasına zarar verir. Çocuk, akranlarıyla uyum içerisinde vakit geçiremez. Bir olayı algılamada ve yorumlamada sorunlar yaşar. Kendine güveni azalır ve hayata küskün bir hale gelir. Ailesinde ve anne-baba arasında şiddet gören kız çocuklarının daha çok stres ve depresyon belirtileri göstermesi beklenirken, erkek çocuklarının ise başka çocukları istismar etmesi olası bir durumdur. (Solmuş, T. 2015).

Şiddetten ötürü anne-babasının ayrıldığına tanık olan çocukta, itaatsizlik, korku, dikkat dağınıklığı, saldırganlık gibi davranışların görülmesi ve yetişkinlikte bu alt yapıya şahit olan çocuğun psikolojik problemlerle baş başa kalması büyük olasılıktır. Şiddet çocuğa doğrudan etki etmeyebilir. Çocuğun yaşı ve gelişim dönemi şiddetin etkileri üzerinde rol

oynar. Özellikle okul öncesi çağda çocuk bir konuda duygusunu ifade etmekte zorlanır. Çocuk yaşadığı bu travmayı zaman zaman oyunlarına yansıtabilir. Oyun oynarken uyum içerisinde olamaz. Akranlarına göre daha az tepki veya daha fazla tepki verebilir. Oyundaki hafif bir dokunuşu şiddet olarak algılayabilir veya o hafif dokunuşu şiddete ve saldırganlığa dönüştürebilir. (Solmuş, T. 2015).

Boşanma ile gelebilecek rahatsızlıklardan biri de uyku düzenindeki bozulmalar ve kabuslardır. Bununla birlikte tuvalete yalnız gidememe veya gece karanlık odadan geçememe, karanlık veya loş ev koridorundan yürüyememe gibi kaygı ve korku belirtileri görülebilir. (Solmuş, T. 2015).

Ailede yaşana her türlü gerginlik, olumsuzluk, kavga, şiddet, hakaret, küfür çocuğa yansımaktadır. Çocuk gördüğü ve yaşadığı her şeyi kodlamaktadır. En acısı da çocuğun bu gördüklerini ve yaşadıklarını hayatının türlü yerlerinde ve farklı zamanlarında ortaya çıkarıyor olmasıdır. Bu gerginlik, korku ve kaygı hali çocuğun ileriki yaşantılarında daha da belirgin bir hale gelebilir. Bu da çocukta travma oluşmasının zeminini oluşturmaktadır. (Solmuş, T. 2015).

Ayrılık, boşanma, ölüm gibi olaylar her zaman bireysel güvenliğimizi tehdit etmiş olaylardır. Çünkü ait olma, bir arada olma, sahiplenme, bağlanma insanın doğal ihtiyaçlarıdır. Bu doğal ihtiyaçlar karşılanmadığı takdirde kişi travmatik olaylarla burun burunadır. (Solmuş, T. 2015).

Nasıl ki her evlenmede bir umut, hayal ve beklenti varsa; her ayrılık da o umut, hayal ve beklentinin kaybedildiği yerdir. Bu kaybediş, eşler arasındaki sorun ve problemler, çatışma çocukta derin sorunların habercisi olacaktır. (Solmuş, T. 2015).

Boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etlilerinden biri de çocuğun karar alma dönemleridir. Çocuk hem kimin yanında kalacağının kararını vermekte zorlanır. Hem de birbiriyle anlaşamayan ve birbirlerinden ayrılmayı tercih eden anne babasını düşündükçe kendini yalnız hissedecek ve kararlarını danışmadan alacaktır. Genellikle boşanma sonrası anne kendi derdinde, baba kendi derdinde olduğundan dolayı çocuk yalnız kalabilmektedir. Dolayısıyla çocuk hayatı hakkındaki kararları kendi başına verebilme cesaretini göstermektedir. Aslında çocuğun kendisini yetiştirmesi, kendi kararlarını verebilmesi iyi bir durumdur ancak bazı durumlar vardır ki çocuk o kararı tek başına verecek seviyede, donanımda ve bilgi düzeyine olmayabilir. Mesela erken yaşta evlilik

kararı alabilir. Bu da onun çocuk yapmasına ve erken zamanda da yapamayıp ayrılmasına sebep olabilir. bu tarz kararlar kişide boşanmanın vermiş olduğu travmatik etkiyle birlikte içinden çıkılması güç bir vaziyet alacaktır. (Solmuş, T. 2015).

Çocuk bazen boşanmanın annesinden bazen de babasından kaynaklandığını düşünür. Kendi çapında bir suçlu arar. Bazı ebeveynler ise, çocuğa, kendisinin yaptığı bir hatadan dolayı boşandıklarını söylerler. Bu da çocukta zamanla suçluluk duygusuna ve depresyona sebep olabilir. Çocuklar bu dönemde arkadaşlarından uzaklaşabilirler. Anne-babasının boşandıklarını kimseye söylemek istemezler. Arkadaşlarının duymasını istemezler. Kimi çocuklar da bu durumu kedilerinin düzeltebileceğine inanırlar ve dua ederler ya da türlü çabalarla anne ve babayı bir araya getirmeye çalışırlar. Hatta hastalanabilirler. Bu da zamanla travmatik etkilerin belirmesine yol açabilir. (Solmuş, T. 2015).

Boşanma deneyimi çocuğun hayatında ve belli dönemlerinde olumsuz sonuçlar yaratabilir. Bunlardan en sık rastlananları aşağıda özetleyebiliriz:

2.8. Çocukluk döneminde en sık yaşanan sorunlar:

- Boşanma ile birlikte çocuk, bir evliliğin uzun süreli olmayacağına, birlikteliğin bir gün bitebileceğine inanabilir.
- Çocuğunun kafasında ilişkinin sürekliliğine karşı olumsuz bir algı oluşabilir.
- Çocuğun ilişkiye olan inancı, sadakati ve bağlılık derecesi düşebilir.
- Çocukta, stres, depresyon, fobi, kaygı, güven, bağlanma problemi, itaatsizlik, hırçnlık, saldırganlık, başına buyruluk, uyku bozukluğu, altını ıslatma, yeme bozukluğu gibi belirtiler görülebilir.
- Ebeveynlerden birinin, çocuğun maddi ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığı durumlarda, çocuktaki eğitim başarısı veya seviyesi düşebilir.
- Boşanma sonrası ekonomik sebeplerin yetersizliğinden dolayı çocuk bazen okumayı bırakıp, çalışarak ebeveyne destek olma duygusu içerisine girebilir. Bu da çocuğun eğitim hayatını ciddi açıdan tehlikeye düşürür.
- Çocuk okuldan kaçabilir, kavga edebilir veya eğitimden soğuyarak eğitim hayatını sonlandırabilir.
- Arkadaşlarıyla uzlaşmada, uyum içerisinde yaşamada ve vakit geçirmede düzensizlik ve problemler yaşayabilir. Hırçın ve kavgacı bir kişiliğe bürünebilir.

- Çocuk bu dönemlerde, olan biten her şeyi içine atabilir. O içine attıkları şeyler de gün gelip ortaya çıkabilir veya içine attıkları çocuğun gelecek yaşantısında bir travmaya dönüşebilir.
- Çocuk, ya annesinin ya da babasının suçlu olduğunu düşünebilir veya buna inanabilir.
- Çocuk, ailesini veya anne-babasını artık kaybettiğini düşünebilir.
- Çocukta, anne-babasının tekrar birleşeceğine dair bir inanç oluşabilir. Bu inancın hayat bulması için çaba sarf edebilir. Hata bu uğurda hastalanabilir. Bazen de çocuk bu çabalarının boşa gittiğini ve bir işe yaramadığını anlayınca hayal kırıklığı, mutsuzluk ve üzüntü yaşayabilir.
- Çocuk, “benim yüzümden böyle oldu, benim yüzümden boşandılar” diyebilir.
- Anne-babası boşanmış kız çocuklarında ergenlik döneminde cinsel ilişkiye erken girme görülebilir. Bazen çocuk sahibi bile olabilirler. (Solmuş, T. 2015).

2.9. Yetişkinlik döneminde en sık yaşanan sorunlar:

- Eşiyle ve çocuklarıyla sağlıklı geçinememe.
- Sağlıklı bir aile yürütmenin yöntemlerini bilememe.
- Zamanında kendisine rol, model olabilecek kişilerin yani anne-babasının ayrılışından dolayı ilişki ve evlilikte sorunlar yaşama ve sorunları çözme yöntemlerinde yetersizlik.
- Çocuklarına bakmakta ve sorumluluk almakta yetersizlik
- Mutsuzluk, isteksizlik, boş vermişlik, doyumsuzluk ve boşanmaya olan eğilimin ağır basması.
- Para kazanmada sorunlar yaşama.
- Kariyer hayatında problemler yaşama.
- Karşısına çıkan sorunlarla nasıl baş edeceğini bilememe veya yöntemlerini bilse de uygulayamama.
- Yaşanan sorunların sonunu getirememe.
- Evlilik öncesi çocuk sahibi olabilme.
- Erken yaşta evlilik yapma veya anne olma.
- Evlilik dışı çocuk yapma.
- Bir dediği bir dediğini tutmayabilir, duyguları inişli çıkışlı olabilir.
- Doyumsuzluk, kıskançlık, hırçınlık duyguları hakimdir.

- İnsanlara güvenemez.
- İnsanlarla iletişimi sağlıklı değildir.
- Yaşamdan zevk almaz ve tatmin olmakta zorlanır.
- İlişkileri genellikle kısa sürelidir. Uzun süreli ilişki gerçekleştirmekte zorlanır.
- Kendine yabancıdır. Ne istediğini bilmez. Net kararlar veremez.
- Güvensizlik, yetersizlik, değersizlik hissi yaşar.
- Kendine olan saygısı düşüktür. (Solmuş, T. 2015)

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada; boşanmanın, çocuklar üzerinde travmatik etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada mülakat yöntemi kullanılmıştır. Aynı zamanda çocuklara anket verilmiştir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini; 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin Üsküdar ilçesi merkez olup, İstanbul'un çeşitli ilçeleri oluşturmaktadır. 6 ile 17 yaş aralığında çocukları olan aileler ile görüşülmüştür. Boşanma öncesi ve sonrası hakkında çocuklarından ve kendilerinden bilgi almak için izin alınmıştır. Toplamda 100 boşanmış aile ile iletişime geçilmiştir. Toplamda 174 çocuk ile görüşülmüştür. Ailelerin eğitimi, mesleği, ekonomik seviyeleri, sosyo-kültürel yaşamları ve meslek grupları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Nasıl ki her bir ailenin boşanma sebebi farklıysa, her bir çocuğun boşanmadan etkilenme derecesi de farklıdır diyerek, her birinin kendi yaşam koşulları içerisinde değerlendirilmesine özen gösterilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmamızda; mülakatın yapılma aşamasında, boşanma sebebi insanların mahrem konuları olduğu için her aile doğrudan bizimle iletişime geçmeye soğuk bakmıştır. Dolayısıyla her bir ailenin yanına giderken mümkünse referans bulup gitmeye özen gösterilmiştir. Bu güçlük böylece uzun uğraşlardan sonra aşılabilmektedir.

Uygulama Ekim 2018-Nisan 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırma öncesi mülakatın yapılacağı ve anketin uygulanacağı aile ve çocuklardan gerekli müsaade alınmıştır. Önce anket dağıtılmış arkasından mülakat yapılmıştır. Bunun sebebi, kişilerin anketi dikkate almayıp gelişi güzel doldurmalarının önüne geçmek ve tezin geçerliliği ve güvenilirliğini kontrol altına almayı sağlamaktır.

Araştırmaya başlamadan önce, neden hem mülakat hem anket uygulaması yaptığımız açıklanmıştır. Mülakat ve anketin içeriğinin birbiriyle uyumlu olmasının tezimiz açısından ne kadar önemli olduğu anlatılmıştır. Anket dediğimiz, kişisel bilgi formları dağıtılmıştır. Kişisel bilgi forma, paragrafın sonunda mevcuttur.

Araştırmada, boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkisi ortaya çıkmış ve ailelerin sosyo-kültürel, ekonomik, mesleki, eğitim, yaş gibi ayrıcalıklarının bu etkideki rolü de incelenmiştir. Her bir aileye ve çocuklarına araştırmanın amacı anlatılmış, sorulan sorulara samimi ve doğru cevap vermenin ne kadar önemli olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca ailelere ve çocuklara kişisel kimlik bilgilerinin kesinlikle gizli tutulacağı ifade edilmiştir.

Aileler ve çocukları soruların nasıl yanıtlanacağı konusunda bilgilendirilmiştir. Her bir mülakat en az 20, en fazla 30 dakika sürmüştür. Hafta içi her gün genellikle saat 17.00-22.00 arasında mülakatlar yapılmıştır. Hafta sonları ise bu durum ailelerin ve çocukların uygun olmalarına göre farklılık göstermiştir.

Araştırmanın yapılma aşamasında her bir aileyle ve çocuklarıyla bire bir konuşulmuştur. Aileye ve çocuklarına yumuşak, kibar, nazik bir dil ile yaklaşılmıştır. Zorla veya yaptırımla hiçbir birey konuşmaya ikna edilmemiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların, samimiyetle bize yardımcı olduklarını ve doğru bilgi verdiklerini içtenliğimizle varsayıyoruz.

Mülakat bitikten sonra ailelerden ve çocuklardan müsaade istenmiş ve yardımları için teşekkür edilmiştir.

3.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmamızda, katılımcıların kişisel özellikleri hakkında, anne-babasının boşanma süreci ve sonrası ile ilgili veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu’nda, araştırmaya katılan kişinin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, madde kullanıp-kullanmadığı, anne-babasının boşanma sebeplerini ve kendisinde oluşan psikolojik değişimi anlatmasını istedik.

3.5. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (ÇCRTÖ)

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği 28 soru ve 5 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek 20 yaşından önce olan ruhsal travma yaşantılarını ölçmektedir. Alt ölçekleri cinsel istismar

(5 madde), fiziksel istismar (5 madde), duygusal ihmal (5 madde), duygusal istismar (5 madde) ve fiziksel ihmal (5 madde)'dir. Ayrıca travma inkarını ölçen minimalizasyonla ilgili 3 madde bulunmaktadır. Tüm sorularda yanıtlar “Hiçbir zaman”, “Nadiren”, “Kimi zaman”, “Sık olarak”, “Çok sık” olup 1'den 5'e değerlendirme puanı içermektedir. Orijinal formu Childhood Trauma Questionnaire (CTQ) olarak bilinen ve 1994 yılında Bernstein, Fink, Handelsman, Lovejoy, Wenzel, Sapareto ve Gurriero tarafından 70 madde olarak geliştirilerek geçerlilik, güvenilirlik çalışması yapılmıştır. 1995 yılında 53 maddeye düşürülen formun (Saçarçevd. 2012; Yalçın vd., 2015) 1997 yılında psikiyatrik sorunlu ergenlerde geçerlilik çalışması yapılmış. (Bernstein et al., 1997); 1998 yılında “Childhood Trauma Questionnaire: A retrospective self-report manual” adıyla kitap olarak yayımlanmıştır (Bernstein & Fink). 2003 yılında 28 madde olarak kısaltılan (Bernstein et al. 2003) ölçeğin Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Vedat Şar, Erdinç Öztürk ve Eda İkikardeş tarafından 2012 yılında yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı Şar ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında $\alpha=0,93$ olarak bulunmuştur. İlgili çalışmada, alt ölçeklerin güvenilirlik katsayıları ise 0,80-0,89 arasında hesaplanmıştır.

ÇÇRTÖ'nün Türkiye için kesim noktaları ölçeğin Türkçe uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını Şar ve arkadaşları (2012) tarafından; cinsel istismar için 5,1 puan, fiziksel istismar için 5,2 puan, duygusal istismar için 6,9 puan, fiziksel ihmal için 7,6 puan, duygusal ihmal için 12,1 puan, Toplam ÇÇRTÖ içinse 35,0 puan olarak bulunmuştur. Yani bu puanların aşılması pozitif bildirim olarak sayılmakta, bu durumda ilgili ihmal/istismar davranışının ortalamanın üzerinde olduğu kabul edilmektedir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak yukarıda isimleri ve kullanım alanları belirtilmiş olan ölçekler kullanılacaktır. Bu ölçeklerin ebeveyni boşanmış çocuklara uygulanmasının ardından SPSS Programı yardımı ile bulgular saptanacaktır.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırmada, mülakatlar yapıldıktan hemen sonra, yapılan mülakatlardaki ve uygulanan anketlerdeki benzerlikler karşılaştırılmıştır. Çocuklarla sözlü mülakat bittikten sonra anketler de toplanmıştır.

Mülakat sonrası her bir ailenin ve çocuklarının verdiği cevaplar, bizim aldığımız notlarla ve çocukların doldurdıkları anketlerle uyup uymadığına bakılmıştır. Yapılan mülakatta alınan notların ve çocukların doldurdıkları anketlerle uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Ekonomik, kültürel, eğitim ve mesleki açıdan yaşam standardı yüksek olan ailelerin çocuklarının, boşanmadan sonraki travmatik etkileriyle, yaşam standardı düşük, kültürel, eğitim ve mesleki açıdan zayıf olan ailelerin çocuklarının boşanmadan sonraki travmatik etkilerinin farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Yani maddi durumu iyi olan, bilinçli, kültürlü ve eğitilmiş ailelerin çocukları boşanmadan sonra; maddi durumu iyi olmayan, eğitim seviyesi düşük, sosyo-kültürel yaşamı zayıf olan ailelerin çocuklarına göre travmatik etkileri daha kolay atlattıkları anlaşılmıştır.

Ailelerin hangi yaşam koşullarına sahip olurlarsa olsunlar, boşanmanın, her yönden çocuklara zararının olduğu araştırmamız sürecinde netleşmiştir. Sadece eğitimin, yaşı, ekonominin, mesleğin ve kültürün, çocuklardaki boşanmadan kaynaklı travmatik etkiyi zayıflatma açısından hafifletici sebep olduğu tartışılmaz bir konudur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, 100 aile ve 174 çocukla yapılan mülakat ve uygulanan ankette, boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkisinin olup olmadığına ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

Bulgular bölümü, araştırmaya katılan 174 kişinin sosyodemografik bilgilerine dair tanımlayıcı veriler ile başlamaktadır. Son olarak ise travma ölçeğinin demografik değişkenleri ile olan ilişkisine yönelik independent t-test sonuçları ve tek yönlü varyans analizi ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 1: Demografik bilgilere dair tanımlayıcı bulgular

Bireysel Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kız	76	43,7
Erkek	98	56,3
Toplam	174	100,0
Eğitim Düzeyi		
Yok	19	10,9
İlkokul	78	44,8
Ortaokul	54	31,0
Lise	23	13,2
Toplam	174	100,0
Maddi Durum		
Zengin	76	43,7
Fakir	98	56,3
Toplam	174	100,0
Madde Kullanımı		
Yok	132	75,9
Sigara	26	14,9

Sigara ve alkol	16	9,2
Toplam	174	100,0

Tablo 1’de katılımcılara ait sosyodemografik değişkenlerin dağılımı görülmektedir. 174 katılımcının %43,7’sinin (n=76) kızlardan ve %56,3’ünün (n=98) erkeklerden oluştuğu görülmüştür.

Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde % 10,9’unun (n=19) hiç eğitim almadığı, %44,8’inin (n=78) ilkokulda olduğu, %31’inin (n=54) ortaokulda olduğu, % 13,2’sinin (n=23) ise Lisede olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların ailelerinin maddi durumları incelendiğinde % 43,7’sinin (n=76) ailesinin zengin olduğu ve %56,3’ünün (n=98) ise ailesinin fakir olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların madde kullanım durumları incelendiğinde % 75,9’unun (n=132) herhangi bir madde kullanmadığı, %14,9’unun (n=26) sigara kullandığı ve %9,2’sinin (n=16) ise sigara ve alkol kullandığı belirlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların yaş ortalamaları (N=174)

Yaş	Ortalama	SS
Kadın	10.88	3.63
Erkek	10.98	3.45
Genel Ortalama	10.94	3.52

Tablo 2’de katılımcıların yaş ortalamalarına ait veriler görülmektedir. 174 katılımcının genel yaş ortalaması 10.94 (SS=3.52), kadınların yaş ortalaması 10.88 (SS=3.63) ve erkeklerin yaş ortalaması ise 10.98 (SS=3.45)’tir.

Tablo 3: Katılımcıların ailelerinin boşanma sebeplerine dair tanımlayıcı bulgular (N=174)

Anne ve Babanın boşanma sebebi nedir?	N	%
---------------------------------------	---	---

Kavga	33	19,0
Aldatma	69	39,7
Geçimsizlik ve anlaşılamama	72	41,4
Toplam	174	100,0

Anne ve babanız habersiz mi boşandı yoksa biliyor muydunuz?

Biliyordum	148	85,1
Habersizdim	26	14,9
Toplam	174	100,0

Anne ve babanız boşanacağınız dediğinde ne yaptınız?

Ağladım	56	32,2
Anlayamadım	98	56,3
Korktum	13	7,5
Sevindim	7	4,0
Toplam	174	100,0

Kimin yanında kalmak istersin?

Anne	147	84,5
Baba	22	12,6
Başkaları	5	2,9
Toplam	174	100,0

Anne ve babanız anlaşarak mı boşandı yoksa kavga ederek mi?

Anlaşarak	114	65,5
Kavga ederek	60	34,5
Toplam	174	100,0

Kavgayı ilk kim başlatırdı?

Annem	76	43,7
Babam	65	37,4

Bilmiyorum	33	19,0
Toplam	174	100,0
Boşanma derslerini nasıl etkiledi?		
Olumlu	14	8,0
Olumsuz	160	92,0
Toplam	174	100,0

Tablo 3'te katılımcıların ailelerinin boşanma sebeplerine dair tanımlayıcı bulgular görülmektedir.

174 katılımcının anne ve babasının boşanma sebepleri incelendiğinde %19'unun (n=33)'kavga sebebi olduğu, 539,7'sinin (n=69) aldatma sebebi olduğu ve %41,4'ünün (n=72) ise geçimsizlik-anlaşamama sebebi olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların anne ve babalarının boşandıklarından haberlerinin olup olmadığına dair veriler incelendiğinde, %85,1'inin (n=148) haberinin olduğu ve %14,9'unun (n=26) ise haberinin olmadığı belirlenmiştir.

Katılımcıların anne ve babalarının boşanma haberlerine verdikleri tepkiler incelendiğinde, %32,2'sinin (n=56) ağladığı, %56,3'ünün (n=98) anlayamadığı, %7,5'inin (n=13) korktuğu ve %4'ünün (n=7) ise sevindiği belirlenmiştir.

Katılımcıların kimin yanında kalmak istersin sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %84,5'inin (n=147) annesinin yanında kalmayı istediği, %12,6'sının (n=22) babasının yanında kalmayı istediği ve %2,9'unun (n=5) ise başkalarının yanında kalmayı istediği belirlenmiştir.

Katılımcıların anne ve babalarının anlaşarak mı yoksa kavga ederek mi boşandılar sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %65,5'inin (n=114) anlaşarak boşandıkları ve %34,5'inin (n=60) ise kavga ederek boşandıkları belirlenmiştir.

Katılımcıların kavgayı ilk kim başlattı sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %43,7'sinin (n=76) annesinin başlattığı, %37,4'ünün (n=65) babasının başlattığı ve %19'unun (n=33) ise kavgayı başlatanı bilmediği belirlenmiştir.

Son olarak katılımcıların boşanma derslerinizi nasıl etkiledi sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %8'inin (n=14) olumlu etkilediği ve %92'sinin (n=160) ise derslerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	Kız	76	54,56	10,51	0.594	0.553
	Erkek	98	53,61	10,50		

Independent t test

Tablo 4' te yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları kızlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p=0.553).

Tablo 5: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının maddi durum açısından karşılaştırılması

	Maddi durum	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ)	Yüksek Gelir Düzeyi	76	53,27	10,37	-0.833	0.436
	Düşük Gelir Düzeyi	98	54,61	10,58		

Independent t test

Tablo 5' te yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin maddi durumlarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları zengin ve fakirler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p=0.436).

Tablo 6: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının eğitim durumu açısından karşılaştırılması

Ölçek	Grup (Eğitim Düzeyi)	Ortalama	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Yok	106,95	<0.001
	2.İlkokul	80.22	
	3.Ortaokul	74,47	
	4.Lise	126.70	

Kruskal Wallis test

Tablo 6’da Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma ölçeği toplam puanları ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları ile eğitim düzeyleri arasında istatistikçe anlamlı bir fark tespit edilmiştir (KW=0.001).Farklılığın kaynağını tespit etmek için post-hoc testlerinden Games howell testi uygulanmıştır. Bu teste göre lisede okuyanlarda ilkokul ve ortaokulda okuyanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır (sırasıyla $p<0.001$; $p<0.001$).

Tablo 7: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının madde kullanımı açısından karşılaştırılması

Ölçek	Grup (Madde kullanımı)	Ortalama	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Yok	77,96	<0.001
	2.Sigara	121.75	
	3.Sigara ve alkol	110,56	

Kruskal Wallis test

Tablo 7’de Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile madde kullanımı arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları ile madde kullanımı arasında istatistikçe anlamlı bir fark tespit edilmiştir (KW=0.001). Farklılığın kaynağını tespit etmek için post-hoc testlerinden Games howell testi uygulanmıştır. Bu teste göre sigara kullananlarda madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p<0.001$). Ayrıca ÇÇTÖ puanları sigara ve alkol kullananlarda da madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p<0.001$).

Tablo 8: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve baba boşanma sebepleri açısından karşılaştırılması

Ölçek	Anne ve baba boşanma sebebi	Ortalama	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Kavga	106,14	0.002
	2.Aldatma	94.21	
	3.Geçimsizlik ve anlaşamama	72,53	

Kruskal Wallis test

Tablo 8’te Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşanma sebepleri arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları ile anne baba boşanma sebepleri arasında istatistikçe anlamlı bir fark tespit edilmiştir (KW=0.002). Farklılığın kaynağını tespit etmek için post-hoc testlerinden Games howell testi uygulanmıştır. Bu teste göre boşanma sebebi kavga olan ailenin çocuklarında diğer boşanma sebeplerine kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır (Sırasıyla p=0.008;p=0,005).

Tablo 9: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve baba boşanma sebepleri açısından karşılaştırılması

Anne ve babanız habersiz mi boşandı yoksa biliyor muydunuz?		N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	Biliyordum	148	53,71	10,35	-0.937	0.350
	Habersizdim					
		26	55,80	11,27		

Independent t test

Tablo 9’ da yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin boşanmalarından haberdar olup olmadıklarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları ailelerinin boşanmalarından haberi olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p=0.350).

Tablo 10: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve babası boşandığında yaptıkları davranış açısından karşılaştırılması (Kruskal Wallis test)

Ölçek	Anne ve baba boşandığında yapılan davranış	Ortalama	p
-------	--	----------	---

Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Ağladım	88,75	0.384
	2.Anlayamadım	83.56	
	3.Korktum	98,31	
	4.Sevindim	112.64	

Tablo 10’da Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve baba boşandığında yapılan davranış arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları anne babası boşandığında sevenen çocuklarda diğer davranışları gösteren çocuklara kıyasla yüksek çıksa da istatistiksel olarak anlamlılık vermemiştir ($p=0.384$).

Tablo 11: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve babası boşandığında kalacakları yer açısından karşılaştırılması

Ölçek	Anne ve baba boşandığında kimin yanında kalacaksınız?	Ortalama	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Anne	114,98	0.002
	2.Baba	85.23	
	3.Başkaları	33,20	

Kruskal Wallis test

Tablo 11’de Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşandığında kalacakları yer arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları ile anne baba boşandığında kalacak yer arasında istatistikçe anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($KW=0.002$). Farklılığın kaynağını tespit etmek için post-hoc testlerinden Games howell testi uygulanmıştır. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları boşanma sonrasında annesinde kalmak isteyen çocuklarda babasıyla ya da başkalarıyla kalmak isteyen çocuklara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p=0.002$; $p<0.001$).

Tablo 12: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve babası anlaşarak ya da kavga ederek boşananlar açısından karşılaştırılması

Anne ve babanız anlaşarak mı boşandı yoksa kavga ederek mi?		N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma	Anlaşarak	114	50,87	8,76	-	<0.001
	Kavga ederek	60	60,01	10,94	5.992	

ölçeği
(ÇÇTÖ)

Independent t test

Tablo 12’ de yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları anne ve babası anlaşarak ya da kavga ederek boşananlara göre karşılaştırılmıştır. ÇÇTÖ puanları anne babası kavga ederek boşanan çocuklarda anlaşarak boşanan çocuklara kıyasla istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır ($p<0.001$).

Tablo 13: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının kavgayı ilk başlatana göre karşılaştırılması

Ölçek	Kavgayı ilk kim başlatırdı?	Ortalama	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Anne	85,17	0.356
	2.Baba	94.07	
	3.Bilmiyorum	79,32	

Kruskal Wallis test

Tablo 13’te Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile kavgayı ilk başlatan arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları kavgayı ilk başlatan açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vermemiştir ($p=0.356$).

Tablo 14: Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanları boşanmanın çocukların derslerine olan etkisine göre karşılaştırılması

Boşanma derslerinizi nasıl etkiledi?		N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ)	Olumlu	14	51,71	10,41	- 0.860	0.391
	Olumsuz	160	54,23	10,50		

Independent t test

Tablo 14’ te yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları boşanmaların çocukların derslerine olan olumlu ya da olumsuz etkisine göre

karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları boşanmanın dersleri olumlu ve olumsuz etkilemesine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p=0.391$).

4.2. Anketlerdeki Bilgilere Göre Bulgular

- 100 aile dağılmıştır.
- Toplamda 174 çocuk vardır.
- 100 ailenin; 21'i 3 çocuk sahibi, 32'si 2 çocuk sahibi, 47'si 1 çocuk sahibidir.
- 21 ailenin 18'i anne-çocuk birlikte yaşamaktadır. Geri kalan 3 aile ise baba-çocuk birlikte yaşamaktadır. (Geri kalan 3 ayrı ailenin baba-çocuk birlikte yaşamalarının sebebi, annelerinin başka bir adamla kaçmış olmasıdır).
- 32 ailenin 27'si anne-çocuk birlikte yaşamaktadır. Geri kalan 5 aile, baba-çocuk birlikte yaşamaktadır. (Geri kalan 5 ailenin baba ile birlikte yaşamalarının sebebi; ekonomik ve özel sebeplerden dolayıdır).
- 47 ailenin 39' u anne-çocuk birlikte yaşamaktadır. Geri kalan 8 aile ise baba-çocuk birlikte yaşamaktadır.
- 174 çocuğun, 98 i erkek, 76'sı kız çocuğudur.
- 174 çocuğun 19'u hariç diğerleri okula gitmektedir.
- 19 çocuğun 14'ü çalışıyor. 5'i ise boşta geziyor. 19 çocuğun yaş aralıkları; 15 ile 17'dir.
- Okula giden 155 çocuktan; 23'ü lise, 54'ü ortaokul, 78'i ilkokula gitmektedir.
- 155 çocuğun 107'sinin dersleri zayıftır.
- Genellikle ebeveynler çocukları, 2 ile 8 yaş arası dönemlerinde boşanmışlardır.
- 100 ailenin; 27'si aldatmadan, 23'ü cinsellikten, 31'i sosyo-kültürel çevre değişimi, iş hayatı ve ekonomik rahatlıktan, 19'u diğer problemlerden (ilgisizlik, sorumsuzluk, fiziksel ve psikolojik şiddet, üçüncü kişilerin aileye müdahale etmesi vb.) boşanmışlardır.
- 100 ailenin 88'i çocuklarının bilgisi dahilinde boşanmışlardır. Geriye kalan 12'si çocuklarından habersiz boşanmışlardır. Boşandıklarını daha sonra dile getirmişlerdir.
- “Anne-babanız boşanacağınız dediklerinde ne hissettiniz?” sorusuna 174 çocuktan 111'i, korktum, kötü hissettim, ağladım; 7'si sevindim; 56'sı anlam veremedim, anlayamadım diye cevap vermiştir. Bu 111 çocuk sonrasında ciddi bunalıma girmiştir.

- “Anne-babanız boşanacağız dediklerinde neler yaptınız?”, sorusuna; çocukların 107’si, “bize ne olacak?”; 21’i, ağladım; 7’si, arkadaşlarımı aradım; 10’u, odama çekildim; 24’ü, boşanmayın dedim; 5’i, büyüklerimi aradım, diye cevap vermiştir.
- “Anne-babanız size boşanma kararını nasıl açıkladılar”?, sorusuna; çocukların 131’i, “biz artık annenle-babanla ayrı evlerde yaşayacağız “; 29’u, “biz boşanacağız”; 6’sı, “baba açıklama yaptı”; 8’i, “arkadaş veya akraba aracılığıyla”, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- “Boşanma kararını önce kimden duydunuz sorusuna?” çocuklardan 151’ i, anne; 7’si kardeş; 6’sı, baba; 10’u, başkaları, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- “Kimin yanında kalmak istediniz?”, sorusuna, çocukların 149’u, anne; 20’si, baba; 5’i ise başkaları, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- “Nerede yaşamak istediniz?” sorusuna, çocukların 174’ü, “kendi evimizde”, cevabını işaretlemişlerdir.
- “Anne-babanız anlaşarak mı boşandılar, tartışarak mı?”, sorusuna; çocuklardan 114’ü, “anlaşarak”; 60’ı, “tartışarak”, cevabını işaretlediler.
- “Mahkeme süreci sizi nasıl etkiledi?”, sorusuna; çocuklardan 145’i “olumsuz”; 29’u, “etkilemedi” kutucuğunu işaretlemişlerdir.
- “Anne-babanızın bu kararı derslerinize, hayatınıza ve sosyal-arkadaş ortamına yansıdı mı? Nasıl?”, sorusuna; çocuklardan 3’ü, “utandım kimsenin yüzüne bakamadım”; 26’sı, “arkadaşlarımla konuşamadım veya sosyal ortama girmeye çekindim”; 109’u, “derslerime odaklanamadım”; 7’si, “hayata küstüm; 16’sı, “sevindim, mutluydum”; 13’ü, “beni fazla etkilemedi”, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- Kavgayı ilk kim başlatırdı sorusuna; çocuklardan 77’si, anne; 64’ü, baba; 33’ü, bilmiyorum cevabını vermiştir.
- “Anne-babanız boşanınca size çevrenin bakış açısı nasıl oldu?” yorum sorusuna verilen cevap ise genel anlamda; “çevrenin bana olumsuz bakış açısı olmadı” şeklindedir

BÖLÜM V

5.1. Tartışma

Yapılan araştırmalarda cinsiyetin boşanma ile ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak erkek çocuklar boşanmadan daha fazla etkilenmektedirler. Özellikle erkek çocuklar hayata ve çevreye uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Zeka testlerinden zayıf almış ve matematik dersinde başarısız olduğu anlaşılmıştır. Bu çocukların anne, akran ve öğretmenlere karşı daha hırçın oldukları tespit edilmiştir. Boşanmış ve tekrar evlenmiş ailelerde erkek çocuklarının anti-sosyal olduğu gözlemlenmiştir. Kız çocuklarına gelince; onların da ağlamaya, üzülmeye ve modları düşmeye meğilli oldukları belirtilmiştir. Yetişkinliklerinde ise kadınlığa ait rollerini yerine getirmekte güçlük çektikleri tespit edilmiştir. (Bilici, 2014).

Tablo 4' te yer aldığı gibi, katılımcıların Travma Ölçeği (TÖ) toplam puanları cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Ancak sadece TÖ puanları kızlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Bilici ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (2014) cinsiyetin boşanma ile ilişkisinin olduğu ve buna bağlı olarak boşanan çiftlerin erkek çocuklarının boşanmadan, kız çocuklarına göre daha fazla etkilendiği gösterilmiştir. Bizim yaptığımız çalışmada ise kızlar ve erkekler arasında farklılık göstermemiştir.

Ekonomik düzeyin gelişimi, kadının eğitim seviyesindeki yükseliş, doğurganlık oranının kontrollerle düşürülmesi, kadınların iş hayatına atılması boşanma durumunu etkilemiştir. (Arıkan, 1996). (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Çiftlerin, zamanla; eğitim, kültürel, ekonomik ve inançsal olarak anlaşılamayacak duruma gelmeleri, uyum sağlayamamaları ve ayrılma kararı almalarıdır boşanma. (Oğurtan, 2011: 14). (Akt: Can, Aksu, 2016).

Tablo 5' te yer aldığı gibi, katılımcıların Travma Ölçeği (TÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin maddi durumlarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak TÖ puanları zengin ve fakirler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Can, Aksu, Oğurtan'ın, Abalı ise Arıkan'ın çalışmasını aktarırken maddi durumun boşanma üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Yaptığımız araştırmada maddi durumun

yüksek olmasının veya düşük olmasının boşanma üzerinde etkisi olsa da travma açısından bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Çiftlerin, zamanla; eğitim, kültürel, ekonomik ve inançsal olarak anlaşılamayacak duruma gelmeleri, uyum sağlayamamaları ve ayrılma kararı almalarıdır boşanma. (Oğurtan, 2011: 14). (Akt: Can, Aksu, 2016).

Tablo 6’da Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları lisede okuyanlarda ilkokul ve ortaokulda okuyanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Can, Aksu, Oğurtan’ın bu çalışmasını aktarırken eğitimin boşanma üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Yaptığımız araştırmada ise eğitim durumu yüksek ve eğitim durumu düşük olan ebeveynlerin fazla iyi anlaşılamadıkları ortaya çıkmıştır. Yine bu ebeveynlerin boşanma sürecinde tartışarak ayrıldıkları ve çocuklarına kötü örnek oldukları anlaşılmıştır.

Anne ve babanın birbirleriyle tartışması, hem aile içi huzur ve düzeni bozarken bir yandan da çocuklardaki güven duygusunu zedeler. Zamanla aile parçalanarak toplumun temelini ve güvenini tehdit eder hale gelir. Boşanma sürecindeki olumsuz tutum ve davranışlar (alkol, madde bağımlılığı, kavga, yaralama, hakaret, küfür) çocuktaki yaşama sevincini yok eder. Birbiriyle tartışan, didişen, ruh hali bozulmuş, kendilerine bile faydası olmayan ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmesi ve büyümesi mümkün değildir. Durum böyle olunca, suça karışmış, yalnızlığa itilmiş, sahipsiz, maddeye bulaşmış, eğitimsiz, kanunsuz işler yapan çocukların yetişmesine şahit oluruz. (Bilici, 2014). Bilici bu çalışmasında, topluma ne türde çocukların karışacağına vurgu yapmıştır.

Bilici bu çalışmasında, boşanma sürecindeki olumsuz davranışlarla birlikte topluma ne türde çocukların karışacağına vurgu yapmıştır. Bu çocukların madde kullanmaya daha yatkın olduğunu beyan etmiştir. Bizim yaptığımız araştırmada, Tablo 7’de katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile madde kullanımı arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları sigara kullananlarda madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca TÖ puanları sigara ve alkol kullananlarda da madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Evlenen çiftlerin zamanla anlaşımadıklarını, tartıştıklarını, birbirlerine hakaret ve küfür ettiklerini görüyor veya duyuyoruz. Yaşanan bu çirkin olaylar derinleşip artık kişiye ve gündelik hayatına zarar verecek dereceye gelince çiftlerden biri ya da her ikisi boşanma kararı alabiliyor. (Bilici, 2014).

Çocuğun gözü önünde yapılan bütün tartışmalar, çocuğun ruhunda derin izler bırakır. Çocuğun kişilik gelişimini olumsuz etkiler ve çocuğun zihninde bir kaos ortamının oluşmasını sağlar. Bu kaos çocuktaki maddi ve manevi gelişimi engelleyebilir. Çocuk olumsuzluklar içinde bocalar durur. (Bilici, 2014).

Dobash ve Dobash yaptıkları çalışmada şiddet mağdurlarının %90 kadınlardan oluştuğunu ifade ediyorlar. (Dobash & Dobash 1979). 90 ayrı toplumda araştırma yapmış Levinson'a göre; araştırma yapılan toplumların %85'inde kadınlar kocaları tarafından şiddet görmektedirler. (Levinson, 1990). (Akt: Dişsiz, M. Şahin, N. H. 2008).

Bilici'nin araştırmasında görüldüğü üzere tartışarak ayrılan ebeveynlerin çocukları tartışmaya maruz kalıyorlar. Yaptığımız çalışmada ise çocukların şahit oldukları kavga kendilerinde bir travmatik etkinin oluşmasına sebep oluyor. Tablo 8'te Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşanma sebepleri arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları boşanma sebebi kavga olan ailenin çocuklarında diğer boşanma sebeplerine kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Ailelerin dağılması ve çocukların psikolojilerinin bozulması, derslerindeki başarının etkilenmesi ve toplumun huzursuz olması gibi sebeplerden ötürü bazı bireyler boşanma kararını erteleyerek, çocuklarının belli bir yaşa gelmesini beklemeyi tercih etmektedirler. (Öngören, 2017).

Tablo 9' da yer aldığı gibi, katılımcıların Travma Ölçeği (TÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin boşanmalarından haberdar olup olmadıklarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak TÖ puanları ailelerinin boşanmalarından haberi olanlar ve olmayanlara arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Öngören, çalışmasında anne-babaların boşanmayı belli bir müddet ertelediğine dair vurgu yapmıştır. Bizim yaptığımız çalışmada ise her ne kadar istatistiksel açıdan anlamlı bir

farklılık göstermese de anne babaların bazıları boşanmayı ertelemek yerine, çocuklarına söylemeden gizlice boşanmayı uygun görmüş ve bunu sonradan çocuklarına açıklamışlardır.

Boşanmanın nadiren de olsa faydalı olduğu durumlar da olmuştur. Özellikle kadınlarda bir rahatlama ve öz güven, hayata tutunma çabası, daha büyük ve zor işlerde başarılı olma gibi değişimler gözlenmiştir. Bu değişim yeni yaşanacak ilişkilere de olumlu yansıyabilmiştir. (Bilici, 2014).

Boşanma, çocuğun bilişsel ve duygusal dünyasında derin yıkımlar yarattığı gibi bazen bu etkilerin görülmediği çocuklar da olmuştur. Genellikle boşanma olumsuz bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de çocuk için. Fakat bazı boşanmaların çocukları olumlu etkilediği de görülmüştür. Çocuk şiddetten, güvensiz ve kavgalı bir ortamdan kurtulmanın rahatlığını ve huzurunu yaşamıştır. (Akyüz, 1993).

Bilici'nin çalışmasında bahsettiği değişim çocuğa da olumlu yansımıştır. Artık çocuk kavgaya ve gürültüden uzak, mutlu ve sakin bir hayat sürmeye başlamıştır. Akyüz de yaptığı çalışmada buna benzer bir neticeye varmıştır. Bizim yaptığımız araştırmada Tablo 10'da Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve baba boşandığında yapılan davranış arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları anne babası boşandığında sevinen çocuklarda diğer davranışları gösteren çocuklara kıyasla yüksek çıksa da istatistiksel olarak anlamlılık vermemiştir.

Boşanmada, anne veya baba ara ara gelip çocuğu görse de bu boşanmanın çocuktaki acısını kapatamaz. Çocuk başından beri anne ve babayı birlikte görmek istemiştir. Yapılan araştırmalarda bazı çocukların ergenlik dönemlerinde babalarıyla yaşamak istedikleri tespit edilmiştir. Yüzde 34'ü babalarıyla yaşamaktan memnun kalmayıp, hayal kırıklığına uğramış ve annelerine geri dönmüşlerdir. Çocukların 5'te 3'ü de annelerinden ve babalarından (özellikle de babalarından) reddedilme duygusu yaşamışlardır. (Bilici, 2014).

Bilici'nin çalışmasında annenin tercih edilme olasılığı daha yüksektir. Bizim yaptığımız çalışmada Tablo 11'de Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşandığında kalacakları yer arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları boşanma sonrasında annesinde kalmak isteyen çocuklarda

babasıyla ya da başkalarıyla kalmak isteyen çocuklara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Anne-babanın rollerini yerine getirebilmeleri için bir takım kurallara uymaları zorunludur. Öncelikle çocukla uyum içerisinde yaşamak için kendilerinin uyum içerisinde olmaları gerekmektedir. Sevgi, saygı, hoşgörü, güven duygularını ekip yeşertmek sağlıklı ebeveynlerin görevlerindendir. (Akyüz, 1993). Akyüz bu çalışmasında anne ve babanın uyum içerisinde olmasından ve bu uyumu çocuklarına yansıtmasından bahsetmektedir.

Kadınların ekonomik durumunun iyi olması da boşanmayı hızlandıran etkenlerdendir. Çünkü maddi olarak rahat olan kadın, kocasının sıkıntısını veya hareketlerini çekmek zorunda kalmıyor. Böylece boşanma faaliyetini hızlandırabiliyor. (Bilici, 2014). Bilici'nin çalışmasından yola çıkarak, maddi özgürlüğü olan kadın, kocasının kavg ve hakaretlerine daha fazla katlanamıyor. Bu durum boşanma sürecini hızlandırıyor. Aynı zamanda boşanma süreci hızlandığı için kavg etmeler de kesilmiş oluyor ve böylece çocuk daha fazla şiddetli bir travmaya maruz kalmaktan uzaklaşmış oluyor.

Yaptığımız çalışmada, anne-babalar uyum içerisinde ayrılmazlarsa bu çocuğa olumsuz yansiyacaktır. Uyumun aksine tartışarak ayrılan ebeveynler çocuklarının zihinlerinde kapanması zor yaralar açacaklardır. Tablo 12' de yer aldığı gibi, katılımcıların Travma Ölçeği (TÖ) toplam puanları anne ve babası anlaşarak ya da kavg ederek boşananlara göre karşılaştırılmıştır. TÖ puanları anne babası kavg ederek boşanan çocuklarda anlaşarak boşanan çocuklara kıyasla istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

Grant Thornton adındaki bir araştırma şirketinin İngiltere'de yapmış olduğu araştırmada, boşanmanın en büyük aktörü %75 erkektir. (Bilici, 2014).

Buradan yola çıkarak erkeğin kavgaya sebebiyet verdiğini söyleyebiliriz. Yaptığımız araştırmadaki, Tablo 13'te Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile kavgayı ilk başlatan arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları kavgayı ilk başlatan açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vermemiştir.

Boşanma, çocuğu en çok da okul dönemimde olumsuz etkilemiştir. Çocuk bazı şeyleri anlamaya başladığında taraf tutmaya da başlamıştır. Bazen de her ikisine yani hem anneye hem de babaya güvensiz bir tutum sergileyebilmiştir. Bu dönemde çocuğun okul hayatı olumsuz etkilenmiştir. Çocuk, yalan söyleme, derslere düzensiz gelem, hırsızlık yapma, içine kapanma, hırçınlık, cinsel sapıklık gibi belirtiler gösterebilmiştir. (Akyüz, 1993).

Akyüz, yaptığı çalışmada boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini dile getirmiştir. Bizim yaptığımız araştırmada Tablo 14' te yer aldığı gibi, katılımcıların Travma Ölçeği (TÖ) toplam puanları boşanmaların çocukların derslerine olan olumlu ya da olumsuz etkisine göre karşılaştırılmıştır. Ancak TÖ puanları boşanmanın dersleri olumlu ve olumsuz etkilemesine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Araştırma sonrası çocukların ailelerini; ekonomik açıdan, eğitim yönünden, sosyo-kültürel olarak, mesleki ve kariyer boyutu olarak değerlendirmek istedik. Maddi ve manevi durumu iyi olan ebeveynlerin çocukları mı daha sağlıklı atlatıyor boşanma sürecini, yoksa maddi ve manevi durumu zayıf olan ailelerin çocukları, boşanma sürecini atlatırken daha derin yaralar alabiliyorlar mı ya da ekonomik faktörler, boşanma sürecindeki çocuğun geçireceği travmayı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebiliyor mu? Sorusuna cevap vermeye çalıştık. Aynı zamanda ebeveynlerin eğitim durumu, mesleki farklılıkları, sosyo-kültürel çevre boşanma sürecinde ne gibi roller üstleniyor? Anlamaya çalıştık.

Araştırmamızın neticesinde, boşanmaya sebep olan en önemli iki sebep göze çarpmaktadır. Bunlardan biri; geçimsizlik-anlaşamama, diğeri ise aldatmadır. Bunların yanı sıra, kavga, hakaret, üçüncü kişilerin ilişkiye müdahale etmesi, kültür ve eğitim farkı, mesleki kariyer, kadının ekonomik özgürlüğü, bireyin genel beklentileri, kişisel hayaller, değişen düşünce ve değişen toplum, modernizm gibi etkenler de boşanmaya sebep olan yaygın faktörlerdendir.

Boşanma sonrası çocukların yarıdan fazlası annesinde kalmaktadır. Babasında kalan çocuk sayısı azdır. Babasında kalıp da mutlu olamayan ve tekrar annesinin yanına dönmeyi hedefleyen çocuk sayısı da fazladır.

Boşanmadan sonra, şayet ebeveynler bireysel olarak zengin değillerse, boşandıktan sonra da ekonomik açıdan sıkıntı çekmişlerdir. Bu sıkıntı çocuğa doğrudan yansımıştır. Çocuğun eğitim ve psikososyal hayatını olumsuz etkilemiştir.

Bazı çocuklar okulu bırakıp annesine yardımcı olmak için iş hayatına erken yaşta atılmıştır. Bazı çocuklar madde bağımlısı olmuştur, uyku ve hayat düzenleri bozulmuştur. Başına buyruk takılıp, otoriteye itaatsizlik yapmaktadır. Kötü arkadaşlık edinmektedir.

Boşanma sonrası mutlu olan ve hayatı daha da düzene giren çocuk sayısı oldukça azdır. Genel anlamda boşanma olumsuz yönde tesir etmiştir. Boşanmış ailelerin çocuklarının

yarısından fazlası travmatik etki altına girmiştir ve travmatik belirtiler göstermiştir. Ailelerin dörtte biri uzman desteği alabilmiştir.

Babalar genel olarak ikinci bir eş ile evlenmişlerdir. Eşlerinden alınan bilgilere göre de bazıları evlenmemiş ama dost hayatı yaşıyorlardır. Pek az baba, başka bir kadınla evlenmemiş veya bir başka kadınla flört etmemiştir. Bunun sebebini genel olarak açıklamak istememişlerdir. Biz ise bunun bir cinsel problem olduğu yönünde şüphe taşımaktayız.

Anneler genel olarak evlenmemişlerdir. İçlerinde çok azı ikinci evlilik yapmıştır. Genel olarak flört ettikleri başka erkekler mevcuttur. Bunun sebebi de çocuklarına ikinci bir baba travması yaşatmak istememeleri ve kendi sosyal ve biyolojik ihtiyaçlarını gizli yaşamak istemeleridir. Özellikle erkek çocukları bu konuda annelerine karşı oldukça kıskanç ve katı karakterlidir. Anneleri de bunu bildiği için, mümkünse çocuklarına sezdirmeden bir ilişki yaşamaktadırlar. İçlerinden pek azı da kendi kabuğuna çekilmiş ve hiçbir ilişki yaşamak istemeyen, kendini çocuklarına adanmış annelerdir.

Annelerinin, babalarını aldatmasından dolayı boşanmış ebeveynlerde durum biraz daha farklıdır. Şöyle ki; kız çocuğu babada kalmayı tercih etmiş ve anneye öfke beslemiştir. Babanın tüm bireysel ihtiyaçlarını (yemek, ütü, temizlik vb.) karşılama çabasına girmiştir.

Bazı çocuklar da hangi taraf daha zenginse o tarafta yaşamayı uygun görmüşlerdir. Yani kendi ihtiyaçları doğrultusunda annenin maddi durumu iyiye annenin yanında; babanın maddi durumu iyiye babanın yanında yaşamayı tercih etmişlerdir.

Genellikle boşanmalar, çocukların 2 ile 8 yaş arasında olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Yani ebeveynler, çocukları, “2, 3, 4, 5, 6, 7, 8” yaşlarındayken daha sık boşanmışlardır.

Araştırmamızda, annesi-babası ayrıldıktan sonra yaşı 16 veya 17’ye gelen kız çocuklarının pek azı evlenmiş ve/veya çocuk sahibi olmuşlardır veya evlilik dışı çocuk yapmışlardır.

Genel anlamda boşanmış ailelerde istisnalar olsa da huzurlu bir ortam söz konusu değildir. Muhakkak bir ebeveyn modeli eksikliği yaşanmaktadır. Çocukların başında bulunan ebeveyn hangisi ise, ister anne ister baba olsun, kendi modelinin dışında öteki modeli de canlandırma eğilimine girmişlerdir.

Araştırmamızda, boşanmış ailelerin çocuklarının kendileriyle, ailesiyle ve çevreleriyle ilişkilerinin olumsuz yönde seyir ettiği anlaşılmıştır. Çocuk, arkadaş ortamında, okulda ve sosyal çevrede duygularını ve düşüncelerini paylaşmaktan yoksundur. Bu da çevresindeki insanların dikkatini çekmesine sebep olmuştur.

Çocuk aynı zamanda ailede, paylaşma duygusunu tam anlamıyla öğrenemediğinden akranlarının; “Sen çıkarcısın, yalnızca kendini düşünüyorsun” gibi sözlerine maruz kalmıştır. Çocuğun çevresi çocuktan uzaklaşmıştır. Bu da çocukta zamanla duygusal travmatik etki yaratabilmiştir. Çünkü bir insan için en ağır travmalardan biri, toplum içinde yaşamak ama sevilmemek, değer görmemek ve yok sayılmaktır.

Yaptığımız araştırmada, anne-baba ayrıldıktan sonra anne veya baba ölmüş ise çocuk ölen ebeveyne karşı genellikle suçluluk duygusu ve öfke beslememiştir. Yalnızca çocuğun, hayatta kalan ebeveyne karşı bir öfke ve hırçınlığı söz konusudur. Bunun sebebinin de ebeveyninin ölümünden öteki ebeveynini sorumlu tutuyor olabilir diye düşünülebilir. Yani boşandıktan sonra anne ölmüşse babayı; baba ölmüşse anneyi ölümden sorumlu tutabilmiştir.

6.2. Boşanma Süreci ve Sonrasında Travmayı Etkileyen Faktörler

6.2.1. Mülakat Bulguları

Çocukta boşanma sonrası travmayı tetikleyen ve etkileyen bir takım bireysel ve sosyal faktörler bulunmaktadır. Bunlar; eğitim, kültür seviyesi, maddi özgürlük, meslek, sosyal çevre, yaşam standardı, yaşam kalitesi gibi faktörlerdir.

Araştırmada, serbest meslek veya küçük esnaf olup, birbirleri arasında yaş farkı olan-olmayan ve eğitim seviyeleri düşük olup gelir durumu asgari ücret veya altı olan ailelerin çocuklarının boşanmadaki travmadan etkilenmeleri:

Bu aileler, maddi durumu iyi olmadığı için çok ama çok zorda kalmadıkça boşanmamışlardır. Boşandıktan sonra ise oldukça sıkıntı ve acı çekmişlerdir. Genellikle çocuklar annede kalmıştır. Anne çalışmak zorunda kalıp hem ev ihtiyaçlarını hem de çocuklarının masraflarını karşılamaya çalışmıştır.

Annesinin çektiği zorluğu gören çocuk, üzülmüştür. Babasına sitem etmiştir. Annesine yardımcı olmak için uğraşmıştır. Çoğu zaman derslerinden geri kalmıştır. Eğitim başarısı olumsuz etkilenmiştir. Bu çocuklara akranlarına göre, erken yaşta biraz daha fazla sorumluluk yüklenmiştir. Malum ebeveynlerden birinin olmayışı, öteki ebeveyni çocuğu ile birlikte iş bölümü yapmaya sevk etmiştir.

Nadir de olsa eğitim seviyesi düşük olup da kendini geliştirmiş ebeveynler de mevcuttur. Bu ebeveynler de ellerinden geldikleri kadar, okuyarak, araştırarak veya bir şekilde çocuklarına yöntemle yaklaşmayı başaramışlardır. Bu da çocuğun boşanma öncesi ve sonrası travmatik etkisini aza indirebilmiştir.

Araştırmada, büyük esnaf grubundan olup, aralarında bariz yaş farkı olan-olmayan, eğitim seviyeleri normal (ortaokul-lise), gelir durumu yüksek olan ailelerin çocuklarının boşanmadaki travmadan etkilenmeleri:

Gelir durumu yüksek olan aileler genel olarak, çocuklarına rahat bir yaşam ortamı sunmaktadırlar. Çocuk elbette bu rahatlığa alışmaktadır. Yine bu rahatlığın her türlü devam etmesini dilemektedirler. Boşanma dediğimiz olgu gerçekleşince, çocuğun rahatı bozulabilir. Çocuk her gün yaptığı rutin işleri artık yapamaz hale gelebilir. Dil kursu, spor, sosyal aktivite gibi faaliyetler aksayabilir. Bu da çocuğun rutine bağladığı haftalık ve günlük işlerin aksamasına sebep olabilir. İşte çocuk böyle bir ortamın oluşmasına istememektedir. Bu tarz ailelerde çocuk, günlük ve haftalık faaliyetlerini devam ettirebileceği ve sıkıntı yaşamayacağı bir ortam tercih etmektedir. Kısacası çocuk, hangi ebeveyninin yanında daha rahat edecekse o ebeveyni seçmiştir.

Araştırmada, büyük esnaf, tüccar, memur olan eğitim seviyesi lise-lisans-lisansüstü olan, aralarında bariz yaş farkı olan-olmayan ve gelir düzeyleri yüksek olan aileler:

Hem gelir durumu yüksek hem de eğitim seviyesi yüksek olan aileler, boşanmadan önce birçok problemin önceden planlamasını yapabilme olasılıkları daha yüksektir. Eğitimli birey başına gelecekleri önceden hesaplayabilme yeteneğine sahiptir. Dolayısıyla boşanmadan önce yapılması gerekenleri zaten öngörebilmiştir. Hem eşine hem çocuklarına karşı gerekli önlemleri almıştır. Özellikle de bu tür aileler, çocuklarının eğitim hayatını garanti altına almak için çaba serf eden ailelerdir. Bu aileler için önemli

olan çocuklarının ruh sağlığı, okuldaki başarısı ve genel mutluluğudur. Bunu için de gerek maddi gerekse manevi ellerinden gelen her türlü fedakarlığı yapmaya hazırdırlar.

Burada dikkat çeken bir diğer husus, anne-babaların bilinçli olmasıdır. Bilinçli olmak da yine eğitim seviyesi ile ilgilidir. Boşanacak olan ebeveynler bir araya gelerek, çocuklarına nasıl bir yaşam sunacaklarına dair anlaşma yoluna giderler. Amaç çocuğun boşanmadan zarar görmemesini sağlamak veya az yarayla kurtulmasını hedeflemektir. Bu da yine bilinçli anne-babanın yapabileceği bir anlaşmadır.

6.3. Öneriler

Durum her ne olursa olsun, önemli olan çocukların yaşamlarıdır. Boşanma, çocuklar üzerinde nasıl bir etkiye sahip oldu. Olumlu mu oldu olumsuz mu oldu. Bunu anlamamız gerekmektedir. Ona göre de önlem almamız gerekmektedir. Anne-babalar zaten bu kararı aldıkları için kendi açılarından bir takım şeylerin hesaplarını yapmışlardır ama burada mağdur olan çocuk olacaktır. O hiçbir hesap yapmadan, başkalarının yaptığı hesabın aktörü olmuş olacaktır. Anne ve babaya düşen, aldıkları kararın çocuklarına zarar vermemesi gerektiğine dikkat etmeleridir.

- **Anne ve baba birlikte olmalıdır.**

Bazı istisnalar olsa da çocuk başından beri anne-baba ile doğmuştur ve doğal olarak onları yanında ve birlikte görmek isteyecektir. Çocuğun hem anneyi hem babayı sevme hakkı vardır. Anne ayrı baba ayrı olursa sevgisini ikiye bölmek zorunda kalacaktır. Nitekim bu sevgi bir taraf için muhakkak yetersiz kalacaktır.

- **Çocuk, sevgi ve şefkati anne ve babasından öğrenmelidir.**

Sevgi ve şefkat bir bütündür. Çocuğun sevgi ve şefkat duygusu anne ve babadan gelir. Anne ve baba ayrı kalırsa sevgi ve şefkat de ayrı kalır. Sevgi ve şefkatin yarım kalması demek, o kişinin hayatı boyunca ilişkilerinde sorun yaşaması demektir. Nasıl ki bedeninin parçaları bir bütündür, aile de bir bütündür. Aile, fertleri ile ailedir. Aileyi aile yapan fertleridir. Boşanma, ağacın içindeki kurt gibidir. Görünüşte ağaç bir bütündür ama içi artık kurt tarafından çürümektedir. Ağaç, dimdik ayakta gibi görünse de yıkılması an meselesidir.

- **Kişi, duygunun kökenlerini anne-babadan almalıdır.**

Tutarlılık, disiplin, itaat, sorumluluk, paylaşmak, güven, öz güven, mücadele, iyilik, yardımseverlik gibi duygular ailede öğrenilir. Hayatın tamamını kapsayan önemli duygulardır. Gelecek bu duygular üzerine inşa edilir. Kişi bu duygular aracılığıyla eş bulur, evlenir, çocuk sahibi olur. Kişi yine bu duygular aracılığıyla eğitim hayatına atılır, mezun olur, iş bulur, hayatını ikame ettirir ve çalışır. Kısacası birey, bu duygularla yaşar.

- **Anne veya baba zorlandıkları yerde uzmana başvurmalıdır.**

Çocuğun, boşanmadan sonra ortalama 12 ve 18 ay sıkıntılı süreçler geçirmesi normal karşılanabilir ama bu süreç 18 ayı aşarsa uzmana başvurmak gerekir. Kişi hem anne hem baba rolünü kendisi üstlenip, her türlü uzman yardımına kendisini kapatırsa bu, durumu daha da ağır hale getirebilir. Çünkü hiçbir anne tam anlamıyla baba hiçbir baba da tam anlamıyla anne olamaz. Anne ayrı baba ayrıdır. Ancak bunların her ikisi de birlikte bir anlam ifade ederler.

- **Çocuğun inanç ve güven duygusu zedelenmemelidir.**

Çocuk, temel bakım ihtiyaçlarının karşılanacağına inanmalıdır. Eğer bu inanca karşı bir güvensizlik varsa, çocuk hırçınlaşır. Çünkü kendini güvende hissetmiyordur. Sürekli bir huzursuzluk ve sorun çıkarmaya hazır bir haldedir. Bu da anne babanın boşanmasından sonra çocukta oluşan travmatize haldir diyebiliriz.

- **Ebeveyn yalan söylememelidir.**

Gerçekleri söylemek çocuk için önemlidir. Ebeveynler yalan söylememelidirler. Annen ve babandan ayrıldık demek yerine, annen ve ben artık başka evlerde oturacağız. Sen yine her ikimizi de görebileceksin. İki tane evin olacak, istediğin evde kalabileceksin gibi sözler çocuğu rahatlatacaktır.

- **Çocuğa dürüst olunmalı ve verilen söz tutulmalıdır.**

Çocuğun yaşı büyük ve anlayabilecek olgunluğa sahip ise, annen (veya baban) ve ben evliliği yürütmekte bazı konularda anlaşıyoruz. Bu da sana yansıyor. Biz bu sebepten sana daha huzurlu bir ortam hazırlamak için başka evlerde yaşamaya karar verdik. Tabi sen her ikimizi de görebilecek ve istediğin zaman istediğin yerde (anne veya babanın yanında) olabileceksin. Her şey senin için daha güzel olacak tarzında cümleler, çocuğun boşanma sürecindeki travmatik ruh durumunun azalmasına sebep olacaktır.

Çocuklar gizemi sevmez. Yani anne babalarının ondan bir şeyleri saklamaması gerekir. Eğer çocuk kendisinden bir şeylerin saklandığını, gizlendiğini, söylenmediğini anlar, duyar veya hisse derse, anne-baba için problem yaratabilir. Hatta boşanmalarına dahi engel olabilir. Çünkü iş artık inada biner. Çocuk, ebeveynle inatlaşmaya başlar.

Çocuklarına boşanma öncesi söz veren ebeveynlerin sözlerini tutmaları çocuk açısından çok önemlidir. Çocuk, kendisine verilen sözün tutulmadığını veya yerine getirilmediğini görürse problem yaratabilir. Örneğin, istediğin zaman annende veya babanda kalacağına söz veriyorum deyip de o gün geldiğinde çocuğa türlü bahanelerle engel olmak veya engel olmaya çalışmak çocuğa verilen sözün yerine getirilmediğine bir işarettir. Çocuk bunu anladığı vakit işte boşanmanın doğuracağı olumsuz etkiler o zaman görülmeye başlayacaktır.

- **Anne-babalar anlaşarak ayrılmalıdır.**

Gerçekten de anne babaların anlaşarak ayrılmaları çocuklar için daha sağlıklıdır. Çocuk, kavga, dövüş, gürültü, patırtı duymaz ve görmez. Böylece hafızasında sessiz sakin bir ayrılık süreci kalır. Diğer türlü çocuk, hırçınlaşır, çevresiyle uyum sağlayamaz, derslerinde başarısız olur. Sosyal ortamlardan uzaklaşır ve içine kapanık olur ya da sosyal ortamlara çok aşırı girer ve sorumluluklarını aksatabilir. Madde bağımlısı olmak, erken yaşta evlenmek veya evlilik dışı çocuk yapmak gibi olumsuz davranışlar sergileyebilir.

Yaptığımız araştırmadan elde ettiğimiz bilgilere göre; anne-babanın el sıkışarak ayrılması yani anlaşarak ve tartışmadan ayrılmaları çocuk için büyük önem teşkil etmektedir. Çünkü çocuk, anne-babasının aynasıdır. Anne-baba ne yaparsa veya çocuk anne-babadan ne görürse onu uygular. Çocuğun gördükleri evle sınırlı kalmaz. Çocuk gördüklerini çevresine, okul ortamında ve arkadaşlarında uygulayabilir.

Kavga ederek ayrılan bir anne-babanın çocuğu, o kavgaya şahit olursa, okulda kavga edebilme olasılığı yüksektir. Her gün evde tartışan, yatak odasında kavga eden, mutfaktan birbirine hakaret eden ebeveynlerin seslerinin geldiğini düşünün ve çocuğun bütün bu çirkinliklere şahit olduğunu varsayın. O çocuğun bilişsel dünyasında bir çatışma modeli kurgulanacak ve çocuk o modelin ilerde bir parçası olabilecek belki de.

- **Bilgi, çocuğun kapasitesine göre verilmelidir.**

Küçük yaştaki çocuklara aşırı ve ağır bilgiler verilmemelidir. Ekonomik zorluklar, aldatma, aşırı şiddet tarzındaki konular anlatılmamalıdır. Çünkü bu olaylar çocukta farklı çağrışım ve algılara sebep olabilir. Çocuk kafasında yazıp-çizebilir. Çocuğun duygu dünyası zarar görebilir.

- **Çocuğa kendisini kötü hissettirici, her türlü durumdan, söz ve davranıştan kaçınmalıyız.**

Araştırmamızda da görüldüğü gibi bazı çocuklar anne-babalarının boşanmasından kendilerini sorumlu tutuyorlar. Bu tarz durumlarda anne ve baba çocukla konuşmalı ve boşanmalarında çocuğun bir payı olmadığını uygun bir dille anlatmaya çalışmalıdırlar. Çocuğun da bu anlatılanlara ikna olması gerekir. Eğer çocuk ikna olmazsa veya ebeveyninin dedikleri kafasına yatmazsa, suçluluk duygusu hissetmeye devam edebilir.

- **Çocuğun eğitim hayatı yakından takip edilmelidir.**

Boşanmak çocuğun genel yaşantısını etkilediği gibi en önemli yaşam bölümlerinden birisi olan eğitim hayatını da etkilemektedir. Bu etki öteki etkilere göre daha derin izler taşıyan bir etkidir. Çünkü eğitim yaşam boyudur. Eğitim hayatında aldığımız her şey ve öğrendiğimiz bilgiler, tecrübe ve deneyimler bizi biz yapan unsurlardır. Boşanma, eğitim hayatını etkilerse, hayatın tamamını etkileyecek demektir. Araştırmamız ile birlikte boşanmanın eğitim hayatına ciddi etkilerinin olduğunu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Bilici, A. B. (2014). Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-sosyal Etkileri. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt: XVIII, Sayı: 2. Sayfa: 79-110

Abalı, Serpil (2006). Boşanmak İçin Başvuran Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
URI: <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0053594.pdf>

Arıkan Ç. (1996). Halkın Bosanmaya _liskin Tutumları, Basbakanlık Aile Arastırma Kurumu Yayınları, Ankara. (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Bilici, A. B. (2014). Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri. C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 2, Sayfa 79-110.

Akyüz, E. (1993). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi¹. Sayı: 1 Cilt: 11 Yayın Niteleme Bilgileri: 1301-3718. 1993. Ankara.

Can, Y. Aksu, N. B. (2016). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:15. Sayı: 58.

Dişsiz, M. Şahin, N. H. (2008). Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Cilt:1,Sayı:1.

Gülerce, A. (2007). Dönüşümsel Aile Modeli Ve Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri, 2. Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Gökyıldız S. (2002). İstanbul Üniversitesi Florance Nıgtingale Hemşirelik Yüksekokulu Hemşirelik Dergisi, s:49. (Akt: Serpil Abalı, 2006).

İlbars, Z. (1991). Aile ve Türk Ailesinin Geleneksel Yapısı, Türk Aile Ansiklopedisi 2.Basbakanlık Arastırma Kurumu Başkanlığı, Ankara. (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Öngören, S. (2017) Aralık. Boşanma ve Boşanmanın Erken Çocukluk Dönemi Çocuklar Üzerindeki Etkileri. İnesjournal,. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi. Yıl: 4, Sayı: 13, s. 73-87.

Özben, Ş. & Argun, Y. (2002). “Okul Öncesi Çocukların Anne- Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlgili Değişkenlerin İncelenmesi”. Dokuz Eylül Üniversitesi. Buca Eğitim Fakültesi. Eğitim Fakültesi Dergisi 14: 18-28.

Özgüven .E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi, PDREM Yayınları, Ankara. (Akt: Serpil Abalı, 2006).

Özen, Y. (2017). Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi. Erzincan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. The Journal of Social Science. Yıl: 1. Cilt: 1. Sayı: 2.

Koç, M. (2003). “ Anne-Baba Olabilmenin Psikolojik Yönü” Eğitime Yeni Bakışlar. Ali Murat Sünbül (Ed.). Ankara: Mikro Yayınları.

Kokurcan, A. Özsan, H. H. (2012). Travma Kavramının Psikiyatri Tarihindeki Seyri. Kriz Dergisi. 20 (1-2-3): 19-24.

Solmuş, T. (2015). Travma Psikolojisi. Nobel Yaşam. Ankara.

Tarhan, N. (2008). Kadın Psikolojisi. Nesil Yayınları. Sayfa; 97, 98, 75. İstanbul.

Şar, V. (2018). Çocukluk ve Travma: Psicotarihsel Bir Bakış. Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları. (İstanbul). Ankara: Türkiye Klinikleri; p.12-7.

Yavuzer, H. (2006). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aleshire, O. D. (1987). “A Developmental Understanding of The School-Age Child”, When Children Suffer: A Sourcebook for Ministry with Children in Crisis, Ed. Andrew D. Lester, The Westminster Press, Pennsylvania.

Beinenfield, F. (1995). Helping Your Child Through Your Divorce, Hunter House Inc., Publishers, Alameda.

Berge, Andre, Çocuktaki Kötü Huylar ve Düzeltilmesi, Çev. N. Müren, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.

Berns, M. R. (2013). Child, Family, School, Community, Socialization and Support, Ninth Edition, Wadsworth Cengage Learning, Belmont USA.

Bernstein, E. (2002). Middle School and The Age of Adjustment, Greenwood, USA.

Binbaşoğlu, Cavit. (2004). Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları, MEB Yayınları, İstanbul. s.37-39.

Carr, A. (2011). Positive Psychology, The Science of Happiness and Human Strengths, Routledge, New York.

Chapman N. K. (1987). “What Children Need from Significant Adults”, When Children Suffer: A Sourcebook for Ministry with Children in Crisis, Ed. Andrew D. Lester, The Westminster Press, Pennsylvania.

Clarke - Steward, Alison and Brentino, Ccornelia, Divorce: Causes and Consequences, Yale University Press, New Haven, 2006.

Çamdibi, H. Mahmut. (2011). Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi, Çamlıca Yayınları, İstanbul. 2011.

Doğan, Süleyman. (2003). Mutlu Aile Mutlu Çocuk, Selis kitaplar, İstanbul.

Duffy, M.. (1982). “Divorce and The Dynamics of The Family Kinship System”, Impact of Divorce on The Extented Family, Ed. E.O. Fisher, (pp. 3-18), The Haworth Press, NY.

Fersahoğlu, Y.(2011). İslam Eğitime Giriş. İkinci Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

Fowler, J. W. (1995). Stages of Faith, A. Division of Harper Collins Publishers, New York.

Foxman P. (1984). The Worried Child Recognizing Anxiety in Children and Helping Them Heal, Fromm, Erich, Sevmeye Sanatı, (Çev: Işıtan Gündüz), Say Kitap Pazarlama, İstanbul.

Gaulier, B., Margerum, J., Price, A. J. and Windell, J. (2007). Defusing The High-Conflict Divorce, Impact Publishers, California.

Gibbons, H. J. (1986). Children’s Mental Health Problems and Services, Congress of The U.S., Office of Technology Assessment, Naine Publishing, Washington.

Gottlieb, D. (2012). Listen to Me, Your Child and Your Divorce, C. De Semrik, Tel Aviv.

Hamerman, S. and Ludwin, S. (2000). “Emotional Abuse and Neglect”, Treatment of Child Abuse, Ed. Robert M. Reece, The Johns Hopkins University Press, Maryland.

Hökelekli, Hayati. (2011). Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi, Timaş Yayınları, İstanbul.

Hökelekli, Hayati. (1996). Din Psikolojisi, TDV Yayınları, Ankara.

Jeynes, W. (2012). Divorce, Family Structure and The Academic Success of Children, Routledge, New York.

Jones, W. B. (1987). “The Ambivalent Spouse Syndrome”, The Divorce Process: A Handbook for Clinicians, Ed. Craig A. Everett, (pp.57-67), The Haworth Press Inc., New York.

Jung, Carl Gustav. (1968). Two Essays on Analytical Psychology, (Translated by R.F.C.Hull), Meridian Books, Seventh Printing, New York.

Lippman, G. J. and Lewis, G. P. (2008). Divorcing with Children, Greenwood Publishing Group, London.

Matlia, W. M. (2012). The Psychology of Women, Wadsworth Cengage Learning, Belmonth.

- Mitchell, P. (1992). The Psychology of Childhood, The Falmer Press, London.
- Nevid, S. J. (2009). Psychology: Concepts and Applications, Third Edition, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Peterson, R. R. (1989). Women, Work and Divorce, State University of NY Press, Albany.
- Pope, C. (1996). Bebeğin Aylık Gelişimi, 2. Basım, (Çev; Bülent Pancarcı), Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Price, P. M. (2010). Divorce and The Special Needs Child: A Guide for Parents, Jessica Kingsley Publishers, London.
- Russell, Bertrand. (1996). Eğitim Üzerine, Say Yayınları, İstanbul.
- Sahler, Z. J. O. (1987). “Understanding and Caring for The Child in Crisis”, When Children Suffer: A Sourcebook for Ministry with Children in Crisis, Ed. Andrew D. Lester, The Westminster Press, Pennsylvania.
- Salts, J. C. (1985). “Divorce Stage Theory and Therapy: Therapeutic Implications Throughout The Divorcing Process”, Divorce Therapy, Ed. Douglas H. Sprenkle, (pp.13-26), The Haworth Press, New York.
- Sandler, N. I, Brave S. and Gensheimer L. (2000). “Stress, Theory, Research and Action”, Handbook of Community Psychology, Ed. J. Rappaport and E. Seidman, (pp. 187-214), Kluwer Academic Plenum Publishers, New York.
- Sargın, N. (2001). Çocuklarda Ruh Sağlığı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Saygılı, Sefa. (2005). Ruhen ve Bedenen Sağlıklı Çocuk Yetiştirmek, Hayat Yay. İstanbul.
- Snyder, J.(2012). “Loss: Divorce, Separation and Bereavement”, Clinical Child Psychiatry, Ed. M. W. Klykylo and J. Kay, Third Edition, Wiley- Blackwell, West Sussex.
- Stekel, Wilhelm. (2003). Bir Anneye Mektuplar, (Çev: Ali Çankırılı), Timaş Yay. İstanbul.
- Tarhan, N. (2012). Sen Ben ve Çocuklarımız, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tarhan, N. (2010). Son Sığınak Aile, Nesil Yayınları, İstanbul.
- Tosun, C. (2001). Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Wallerstein, S. J. and Kelly, B. J. (2008). Surviving The Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce, Basic Book, New York.

Wallinga, C. and Skeen, P.(1988). “Physical, Language, and Social- Emotional Development”, Handbook of Preschool Religious Education, (pp. 30-58), Ed. Donald Ratcliff, Religious Education Press, Birmingham.

Whirter, Jeff MC. ve Voltan-Acar, Nilüfer. (2005). Çocukla İletişim, MEB Yayınları, İstanbul.

Williams, Joyce W. and Stith, Marjorie. (1974). Middle Childhood Behavior and Development, Macmillan Publishing Co.,Inc., London.

Wolpe, D. J. (1995). Teaching Your Children About God, Harper Collins Publishers Inc., New York.

Yavuzer, H. (1996). Çocuk Eğitimi El Kitabı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yıldız, M. (2007). Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi, İzmir İlah. Vakfı Yay. İzmir.

Yörükoğlu, Atalay. (2000). Çocuk Ruh Sağlığı, 24. Basım, Özgür Yayınları, İstanbul.

EK1:

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu çalışma; Üsküdar Üniversitesi Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Programında araştırmacının tez çalışması için yapılmaktadır. Aşağıda, boşanmış ailelerin çocuklarındaki duygu, düşünce ve davranışlarını anlamaya yönelik sorular yer almaktadır. Cevaplarınız **gizli tutulacak** ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır.

Kesinlikle boş bırakmamanızı en içten samimiyetimizle rica ederim.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

1. **Cinsiyet:** () Kadın () Erkek
2. **Yaş:**
3. **Eğitim Durumu:** () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite
4. **İkamet Durumunuz:** () Yalnız Yaşıyorum () Ailemle Yaşıyorum () Kardeşimle Yaşıyorum () Babamla Yaşıyorum () Annemle Yaşıyorum
() Arkadaşımle Yaşıyorum () Partnerimle Yaşıyorum () Yurtta Yaşıyorum
5. **Anne-babanız kaç ay veya kaç yıl önce boşandılar?**
.....
.....
6. **Siz kaç yaşındayken anne-babanız boşandılar?**
()6 ()7 ()8 ()9 ()10 11() 12() 13() 14() 15() 16() 17()
7. **Anne-babanız hangi sebepten boşandılar?**
() Geçimsizlik-Anlaşamama () Kavga () Ekonomik () Akraba () Eş-dost
() Kültür () Eğitim () Aldatma
8. **Anne-babanız sizden habersiz mi boşandı ya da biliyor muydunuz?**
() Habersiz () Biliyordum
9. **Anne-babanız boşanacağınız dediklerinde ne hissettiniz?** () Korktum () Kötü Hissettim () Ağladım () Sevindim () Güldüm () Anlam veremedim-Anlayamadım
10. **Anne-babanız boşanacağınız dediklerinde neler yaptınız?**
() Hayır Boşanmayın Dedim () Ağladım () Odama Çekildim () Büyüklerimi Aradım () Arkadaşımı Aradım () Biz ne olacağız dedim
11. **Anne-babanız boşanma kararlarını size nasıl açıkladılar?**
() Biz Boşanacağız Diyerek. () Arkadaş veya Akraba Aracılığıyla () Anne Açıklama Yaptı () Baba Açıklama Yaptı () Biz boşansak ne yaparsınız?
() Biz Artık Annenle-Babanla Ayrı evlerde Yaşayacağız
12. **Boşanma kararını önce kimden duydunuz?**
() Anne () Baba () Kardeş () Başkaları
13. **Kimin yanında kalmak istediniz?**

☐ Anne ☐ Baba ☐ Akraba ☐ Başkaları

14. Nerde yaşamak istediniz?

☐ Kendi evinizde. ☐ Akraba evinde ☐ Başkalarının yanında ☐ Yurtta

15. Anne-babanız anlaşarak mı boşandı, tartışarak mı?

☐ Anlaşarak ☐ Tartışarak ☐ Gizlice

16. Mahkeme süreci sizi nasıl etkiledi?

☐ Olumlu ☐ Olumsuz ☐ Etkilemedi

17. Anne-babanızın bu kararı derslerinize, hayatınıza ve sosyal-arkadaş ortamına yansıdı mı? Nasıl?

☐ Utandım Kimsenin Yüzüne Bakamadım ☐ Arkadaşlarımla Konuşamadım
veya Sosyal Ortama Girmeye Çekindim ☐ Derslerime
Odaklanamadım

☐ Hayata Küstüm ☐ Sevindim, Mutluydum ☐ Beni Fazla Etkilemedi

18. Kavgayı ilk kim başlatırdı?

☐ Anne ☐ Baba

19. Anne-babanız boşanınca size çevrenin bakış açısı nasıl oldu?.....

.....

.....

EK 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği'nin Türkçesi-2.0 (Çeviren: © Vedat Şar).

Türkiye Klinikleri J Med Sci 2012;32(4) 1057

Bu sorular **çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (20 yaşından önce)** başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içersine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi zaman 4. Sık olarak 5. Çok sık

Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde...

1. Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım.
2. Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum.
3. Ailedekiler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi.
4. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.
5. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı.
6. Yırtık, sökükle ya da kirli giysiler içersinde dolaşmak zorunda kalırdım.
7. Sevildiğimi hissediyordum.
8. Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.
9. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.
10. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.
11. Ailedekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.
12. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.
13. Ailedekiler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.
14. Ailedekiler bana kırıncı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.
15. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum.
16. Çocukluğum mükemmeldi.
17. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu farkettiği oluyordu.
18. Ailemde birisi benden nefret ederdi.
19. Ailedekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.
20. Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.
21. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.
22. Benim ailem dünyanın en iyisiydi.
23. Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.
24. Birisi bana cinsel tacizde bulundu.
25. Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.
26. İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.
27. Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.
28. Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.

ÖZGEÇMİŞ

08.07.1990’da yapılan bir hatanın ürünüdür. Ailesinin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve anne-babası tarafından hedef tahtası olarak yetiştirilmeye maruz kalmasından dolayı, kendini bu alandaki çabalarında bulmaya çalışmıştır.

Yurt içinde ve yurt dışında sosyoloji, psikoloji ve felsefe eğitimleri almış, sosyoloji lisans bölümünü tamamlamış, pedagojik formasyon alarak, başlarda en büyük hayali olan felsefe grubu öğretmenliği yapmıştır. Üniversite lisans eğitimini yatay geçişlerle zenginleştirmiş ve bu zenginliği akademik kariyerle taçlandırmayı hedeflemiştir.

Aile ve anne-babaların çocuk yetiştirmedeki hataları üzerine gözlemlerde bulunmuş ve bu hataların giderilmesine yönelik literatür taramış ve stratejilere yönelmiştir. “Anne Babaların Birinci Çocuklarını Yetiştirirken Göstermiş Oldukları Tutum, Rol ve Davranışları İle Sonraki Çocuklarını Yetiştirirken Göstermiş Oldukları Tutum, Rol ve Davranışları Arasındaki Farklar” üzerine lisans tezini yazmıştır.

Aileye ve topluma duyduğu ilgi, aile ve evlilik danışmanı olmak üzere, onu türlü eğitim programlarına itmiştir. Ankara ve İstanbul olmak üzere iki ayrı eğitim kurumundan aile danışmanlığı sertifika programını tamamlamıştır. İşin içine girince, psikolojinin esasında ne kadar önemli olduğunu görüp, psikoloji olmazsa olmaz deyip, yükseköğrenim hayatına psikoloji üzerinden devam etmiştir. Bilinç dışında sıkışıp kalan travmalara ve hipno terapiye yönelik literatür araştırmaları yapmıştır. İslam Felsefesi ve Antik Yunan Felsefesi sentezi konulu çalışmalara yönelmiştir. Sosyal fobileri giderme, yabancı dil korkusunu yenme ve 10 saatte yabancı dil konuşturma çalışmaları yapmıştır. Üsküdar üniversitesi psikoloji yüksek lisansı bitirmiştir. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi" konulu psikoloji yüksek lisans tezini sunmuştur. Davranış bilimleri üzerinde bilgi sahibi olmadan, psikolojinin nörobiyolojik temellerini öğrenmeden, psikolojik danışmanlık yapmanın kısır kalacağına inanmış ve Üsküdar üniversitesi moleküler nörobilim doktora programına özel öğrenci konumu ile katılmaya hak kazanmıştır.

Aşkın tarihçesini, aşkın sosyal psikoloji üzerindeki etkisini ve aşkın ne olduğu hakkındaki yorumları üzerine “Postloveizm ” adlı denemesini yazarak, bu yazının dünyadaki ilk müellifi olma onuruna erişmiştir.

Saygılarımla

Burakhan Bars